

Johdatus Pohjanmaan Järviseudun melontareitteihin ja tarinoihin

# Tervareitin melontaopas

*Anssi Orrenmaa*

## Opaskirjan noutopaikat

Alvariini, Paavolantie 1, Alajärvi  
Hotelli Spa Kivitippu, Nykäläntie 137, Lappajärvi  
Liikenneasema Mäntyhovi, Kaustisentie 1, Evijärvi

## Opaskirjan tilaukset postitse

mauno.puotinen@pp.inet.fi  
heikki.valijoki@pp.inet.fi  
anssi.orrenmaa@nic.fi

Kuva Hanna Ristimäki



## Opaskirjan nettiversio

Tämä opaskirja ei kestä Tervareitin vettä, joten melontamatkalle kannattaa laminoida kirjan sivuista otettuja valokopioita. Opaskirjan tulostettava pdf-versio löytyy osoitteista:

[www.kraatterijarvi.fi](http://www.kraatterijarvi.fi)  
[www.sportcenterlakis.fi](http://www.sportcenterlakis.fi)  
[www.epmatkailu.fi](http://www.epmatkailu.fi)  
[www.koskihajyt.net](http://www.koskihajyt.net)

# Tervetuloa Tervareitille!

Tervareitti on Ähtävänjoen vesistön moni-ilmeinen melontaväylä halki Soinin, Alajärven, Vimpelin, Lappajärven ja Evijärven. Reittiin kuuluu viisi erikokoista järveä ja monta erilaista jokea. Mielenkiintoista melottavaa kertyy helposti parinsadan kilometrin verran. Tervareitin nimi viittaa 1600-luvulla alkaneeseen ja 1800-luvun lopulla maan vilkkaimmaksi kasvaneeseen tervankuljetukseen.

Tämä Pohjanmaan monipuolisin melontareitti on ollut antiinsa nähden aivan liian vähällä käytöllä. Sen takia Järvisoutu-Seura ry käynnisti Leader-hankkeen, jossa melontareitti kartoitettiin, kerättiin taustatietoa ja koottiin tämä opaskirja. Tekijöiksi saatiin melontaseura Kyrönjoen Koskihäijät ja sen ylläjäy Anssi Orrenmaa. Hanke toteutettiin Aisapari ry:n rahoituksella. Osa toimpiteistä tehtiin Kuudesta ry:n alueella.

Kun Tervareitin kartoitusta yhdistyy alueen historiaan, voimme nyt yleensä tarjota kiehtovan seikkailun Järvisoudun historiaan ja ympäristöön. Järvisoutuilaisille se antaa uudenlaisen näkökulman kotiseutuun. Muiden pohjalaisten silmiä toivomme opaskirjan avaavan läheltä löytyville luonnon ja kulttuurin houkutteksille. Valtakunnallisesti ja jopa kansainvälisesti vetovoimaisia tekijöitä ovat esimerkiksi maan suurin kraatterijärvi Lappajärvi ja linnustoiltaan rikas Evijärvi.

Tervetuloa ikimuistoiselle matkalle halki Etelä-Pohjanmaan Järvisoudun miljöön ja menneisyyden!

Evijärvellä 1. tammikuuta 2015  
Mauno Puotinen  
Järvisoutu-Seuran puheenjohtaja

Kustantaja Järvisoutu-Seura ry (Pohjanmaan Järvisoudun Tervareitti -hanke)

Kirjoittaja Anssi Orrenmaa  
Valokuvat Kyrönjoen Koskihäijät ry:n kartoituksesta kesällä 2014  
Englannin käännös Arja Andersson, Lappajärven lukion englannin lehtori

Ulkoasu Mario Aro, KTMP Group, Mustasaari  
Painopaikka KTMP Group, Mustasaari, toinen painos 2015  
ISBN 978-952-68286-0-2 (nid.), 978-952-68286-1-9 (PDF)

Karttapohjat Maanmittaushallituksen aineisto 2014  
Liikuntamerkit Suomen Standardoimisliitto SFS ry:n luvalla  
Koordinaatit ETRS89 maantieteellinen koordinaatisto

Etukannen valokuvat Kuninkaanjoella (Merja Suomela)  
Iso-Räyngillä (Anssi Orrenmaa)  
Lappajärven Selkäsaaret (Anssi Orrenmaa)  
Evijärveläinen lumme (Hanna Ristimäki)  
Tuominiemessä (Anssi Orrenmaa)

Kakkoskannen kuva Evijärven lintumelonta (Hanna Ristimäki)

Palautte osoitteeseen [anssi.orrenmaa@nic.fi](mailto:anssi.orrenmaa@nic.fi)



Euroopan maaseudun  
kehittämisen maatalousrahaisto:  
Eurooppa investoi maaseutualueisiin



## Welcome to the Tervareitti Canoe Route!

Tervareitti (= tar route) got its name from the tar that was shipped for centuries from forests to the coastal towns by the Gulf of Bothnia. Now we are proud to introduce the same route as a versatile paddling trail. Tervareitti is an ecological nature trail of five rivers and five lakes. You may easily paddle 200 kilometers on it and enjoy varied views for an entire week, whether you are fond of birds, fish, stones, trees or water power stations. On the pages of this book you will find route descriptions and information on the attractions along the way as well as the services provided for paddlers and other outdoor people.



Kuva Hanna Ristimäki

## Tervareitin järvien perustiedot

- Vähä-Räyrinki: 0,8 km<sup>2</sup>, keskisyvyys 0,8 metriä, suurin syvyys 1,3 metriä, ei saaria
- Iso-Räyrinki: 3,4 km<sup>2</sup>, keskisyvyys 0,7 metriä, suurin syvyys 1,0 metriä, ei saaria
- Alajärvi: 11,1 km<sup>2</sup>, keskisyvyys 1,4 metriä, syvin kohta 7 metriä, 23 saarta
- Lappajärvi: 145,5 km<sup>2</sup>, keskisyvyys 6,9 metriä, syvin kohta 38 metriä, 56 saarta ja karia
- Evijärvi: 27,1 km<sup>2</sup>, keskisyvyys 1,7 metriä, syvin kohta 3,5 metriä, 132 saarta

## Tervareitin jokien pituudet

- Kuminkaanioki (Puntalankoskesta Alajärveen): 30 km
- Välijoki (Räyrinkijärvien välillä): 0,6 km
- Kaivosoja 2,7 km (Iso-Räyringiltä Levijokeen)
- Levijoki 9 km (Kaivosojan yhtymisestä Alajärveen)
- Kurejoki: 20 km (Alajärven ja Lappajärven välillä)
- Välijoki: 17 km (Lappajärven ja Evijärven välillä)
- Ähtävänjoki: noin 61 km, mistä 9 km on Evijärven puolella

## Hyppää tervaveneen ja uittomiehen matkaan!

Tervareittiä kuljetaan tämän opaskirjan sivuilla paitsi kajakeilla ja kanootteilla, myös tervaveneen ja uittomiesten matkassa. Joki-Pekka on Max Svedlundin Tervakeisari-romaanin sankari. Piirros on saman kirjan kannesta. Uittomies on puolestaan Niilo Kivisen luoma hahmo, Kalle Tuppela. Uittomies-piirros kuvaa samalla Evijärven kunnantalon edessä seisovaa Uittomies-patsasta.

Mitä muuten veikkaat: paljonko painoi täysi tervatynnyri 1800-luvulla?



Elämä Evijärvellä on kevyttä.



Kuva Hanna Ristimäki

## Vesille tunniksi, päiväksi tai viikoksi

Tervareitti tarjoaa varmasti jotain joka melojalle. Melontaharrastusta aloittavalle löytyy suojaisia lahtia, rauhallisia jokia ja mukavia taukopaikkoja. Pidemmälle ehtinyt voi hakea vauhtia vuolaista kevätvirroista, mahtavia maisemia maakunnan avarimmalta selältä tai saarisim-malta järveltä. Oikein yritteliäs ottaa haltuun koko Tervareitin tai lähtee viikon retkelle Lappajärveltä merelle asti. Kivien, puiden, lintujen, kalojen tai voimalaitosten ystävää löytää opaskirjan avulla omat paikkansa. Vuokra-kalustoakin on tarjolla reitin varrella.

Pohjalaisittain katsoen Tervareitin erityinen valtti on erilaisten järvien ja jokien jatkuva vaihtelu. Alajärvi on mukavan kokoinen melontajärvi, johon laskevat joet tuovat lisää ulottuvuuksia. Evijärvi on kansallisesti merkittävä lintujärvi ja samalla kuin pala Järvi-Suomea lakeuksien maakunnassa. Jopa kansainvälisesti kiinnostavia ovat maan suurimman kraatterijärven, Lappajärven taivaalliseen syntymään liittyvät piirteet. Uusimman teorian mukaan myös Tervareitin alkulähteet, Vähä- ja Iso-Räyrinki ovat saattaneet syntyä Lappajärveen 73 miljoonaa vuotta sitten pudonneen meteoriitin sirpaleista.

Suoraviivainen melonta halki Tervareitin tarjoaa noin 120 kilometrin mittaisen hyvin monipuolisen taipaleen. Tarkempi tutustuminen viiteen järveen ja niiden 220 saareen nostaa lukemat helposti 200 kilometrin tuntumaan. Ähtävänjoen jatkaminen Evijärven ja Pedersören rajalta merelle asti tuo 50 lisäkilometriä.

Tervareitin ylimpien jokien yläosat ovat melottavissa vain korkealla vedellä ja Kurejoen voimalaitoksen ohittus on melko työlästä. Muilta osin reitti on melontakelpoinen läpi melontakauden. Lähtö- ja taukopaikkojen verkosto on jo nyt hyvin kattava ja kohtenee yhä.

Tämän opaskirjan sivuilta löytyy tarkempaa tietoa reitin eri osien vaikeusasteesta ja haasteista, lähtö- ja taukopaikoista, palveluista ja nähtävyyksistä. Kartta-alueamien välissä syvennetään melontaelämystä reitistä kertovilla tarinoilla. Aarteitakin löytyy, vähintään geokätköjen etsijöille, kuten selviää sivulta 51. Kartan sellisten symbolien merkitykset on kerrottu viimeisellä sivulla.

## Kuninkaanjoen Tuominiemi pysäyttää.



Kuva Hanna Ristimäki

## Exotic Stones and Birds

Choose the route to your liking: 30 kilometers along a wilderness river or a series of small rapids in the springtime. You may also admire small desert lakes or the biggest open water view in Southern Ostrobothnia, or follow a calm river or discover a labyrinth of 132 islands in one lake.

The route attracts national and even international interest with its meteorite craters and bird paradises. Lake Lappajärvi is arguably the biggest crater lake in Finland, but according to a new theory, the small Räyrinki lakes where the whole route begins, may have been formed by the meteorite shards at the same time millions of years ago. The bird watchers may spot many species of birds along the route, but especially lake Evijärvi is known to be a true paradise for birds. So keep your eyes open for exotic birds and stones!

# KUNINKAANJOKI

## Kuninkaanjoen kiemuroihin

Kuninkaanjoki on 30 kilometriä pitkä, tasaisesti virtaava, karun kaunis ja kiemurteleva pikku virta Suomensejän korvasta peltomaisemiin, Tuomiinemeen ja Alajärveen.

**Ensimmäinen 10 kilometriä** on kapeaa virtaavaa korpitaivalta, joka sopii melottavaksi vain kevätkesällä ja sateiden jälkeen. **Keskimmäinen 10 kilometriä** metsämaisemista peltojen keskelle on virtaavaa vettä ja melottavissa kohtalaisesti läpi kesän. **Alimmainen 10 kilometriä** on melontakelpoinen läpi melontakauden ja lähinnä peltojen reunustama. Virtaus on vähäistä, mutta Tuomiemiemi on hieno pysähdyspaikka.

Kuninkaanjoki on ensimmäiseen vain 3-6 metriä leveä pikkujoki. Suvannot avartavat sitä välillä, mutta vasta Hämeenniementien sillan jälkeen se levenee pysyvästi 10-15 metriksi. Joki laskee 30 kilometrin matkalla vain kymmenisen metriä. Sen takia se sopii myös aloitteleville melojille, kun vettä on tarpeeksi. Yläosalla kaatuneet puut ja jokoa tukkeuttavat risut voivat kuitenkin muodostaa hankalakin esteitä. Alun kahden kosken jälkeen koko matkalla ei ole koskia. Kahden sillan alla ovat kivet on helppo ohittaa.

Ely-keskuksen automaattinen mittauspiste kertoo Kuninkaanjoen veden korkeuden Jokikylän kohdalla eli 10 kilometriä lähtöpaikasta. Lukemat näkyvät täällä: [www3.ymparisto.fi/3/RealTime/data/W470100.txt](http://www3.ymparisto.fi/3/RealTime/data/W470100.txt). Tulkintaohjeita löytyy koskihälyjen kotisivuilta.

## The Serpentine King River

The river Kuninkaanjoki carries the boldst name that any river can dream of: King's River. There is no doubt that the 30-kilometer-long narrow, serpentine river would make dizzy even king!

The first 10 kilometers of the river in the middle of the wilderness are accessible by canoe only when the water is sufficiently high, which mainly happens during early season. Still, there might be a lot of sticks obstructing the route. The middle 10 kilometers are accessible to paddlers at almost any time.

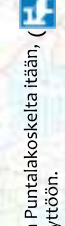
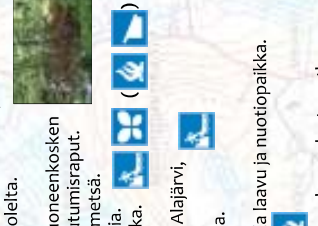
The last 10 kilometers offer through the summer an open and wider passage to go. It is mainly surrounded by fields, except for Tuomiemiemi, a charming protected forest 4 kilometers before the river's end.

5 km



Kuva: Mielja Suomela

- 1 Puntalankoski.** Koskitie 115, Soini, N 62° 55.607' E 24° 09.366' Sillata alkava kivinen koski, pituus 150 m, ei sovi retkimojolle. Lähtöpaikka kosken alta joen itäpuolella.
- 2 Vuoremaankoski,** 250 metriä sillalta. Lyhyt koski, kierrä keskellä oleva kivi vasemmalta. Ohitus maitse hankaalaa.
- 3 Hallapuro,** 15 km Puntalankoskelta.
- 4 Siankieli,** kapea pikkuniemi, 5 km Puntalankoskelta.
- 5 Keisalanniemi,** Korkealla niemellä oleva mökki näkyv molemmilta puolilta.
- 6 Jokilammet,** Joen mutkiin on syntynyt pikku lampia. Kolmas on Kuninkaankuoppa.
- 7 Neidonlampi,** Vasemmalla kahden puutolpan takana betonilaituri, josta voi nousta Pekka Jokiahon rakentamalle hienolle taukopaikalle. Lampi, ahventia, nurmikkoo ja laavaa.
- 8 Lassilan silta,** Jokivarrentie 866, Soini, N 62° 57.082' E 24° 06.190' Ennen Lassilan siltaa on oikealla pieni niitty, johon voi nousta kivisen pohjapadon kohdalta. Sillan alitus oikealta.
- 9 Rintalan silta,** Noin 3 km Lassilan sillasta on matala traktorisilta. Varo korkealla vedellä!
- 10 Hämeenjoki,** Noin 7 km Lassilan sillasta pieni Hämeenjoki.
- 11 Kortteylän silta,** Kortteyläntie 102, Alajärvi. N 62° 59.044' E 24° 00.873' Sillan jälkeen oikean puolen kivikko auttaa rantaantumista.
- 12 Hämeenniementien silta,** Hämeenniementie 32, Alajärvi. N 62° 59.400' E 23° 58.419' 4 km kilometriä Kortteylän sillasta. Alitus keskikohdan vasemmalta puolelta.
- 13 Tuomiemiemi,** nivamaisen Venehuoneenkosken jälkeen vasemmalta puolella rantaumisiraput. Edessä vasemmalla hieno suojeletu metsä. Liito-oravia, metsäkauriita ja majavia. Suunnitelmissa laavu ja nuotiopaikka.
- 14 Levijoentien silta,** Levijoentie 380, Alajärvi; N 63° 00.170' E 23° 54.042' Nousu oikealle rannalle ennen siltaa.
- 15 Laavu,** suistossa on oikealla puolella laavu ja nuotiopaikka. N 63° 0.102', E 23° 53.868'
- 16 Alajärvi,** järven yli venesatamaan on 4 km melontamatka Vuoremaan matkailukeskus, 1 km Puntalankoskelta itään, (E) pyritään palauttamaan matkailukäyttöön.



# Tervakeisarin matkaan

Tervareitin tervankuljetuksiin pystyy eläytymään parhaiten Max Svedlundin Tervakeisari-romaanin matkassa.

viisimetrisellä haapiolla ja toisen yli yksitoista metriä pitkällä tervaveneellä. Edellisessä on viisi, jälkimmäisessä kymmenen tynnyriä.

Kirjan keskeistä sisältöä ovat soinlaisen Joki-Pekan 1750-luvulla tekemät tervankuljetusmatkat Kuninkaanoelta Pietarsaareen. Ensimmäisen hän tekee

Melojan on helppo heittäytyä Joki-Pekan matkaan alusta alkaen, edellisen sivun kartan numero 11 kohdalta.

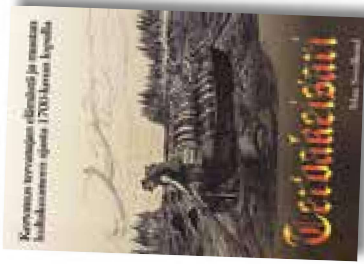
Lähti taas Alajärven Kortekylän pienestä satamasta, palan matkaa Alajärveltä Kuninkaanojokea ylöspäin. Tynnyrit oli uitettu sinne parhaiten haapatukkien päälle sidottuina jäätä pitkin. Laaksossa kiemurteleva Kuninkaanojoki oli hyvin matala, ja myös kapea, ainoastaan 5-6 metriä leveä. Kaiken kaikkiaan tuli läpistä 72 koskea ennen kuin terva olisi perillä.



Max Svedlund (1950-2009) oli pedersöreläinen merimies ja kirjailija. Tervakeisari on yksi hänen kolmesta kirjastaan.

Joki-Pekan jännittäviä tervamatkoja seurataan pitkin tätä opaskirjaa.

**Max Svedlund: Tervakeisari (alkuteos Tjärkejarrn) (2005), 176 sivua**



**Kuninkaanojen Tuomiemiemen rauhaa puoli viideltä juhannusaamuna Aino Peltomäen kuvaamana.**

Aino Peltomäki:

## Joki

Se alkaa jostain metsän keskeltä pienestä lähteestä, joka näyttää vain tavalliselta vesikuopalta. Se virtaa koukeroisesti läpi metsien ja salojen. Välillä se halkoo peltoaukeita ja kyliä.

Eikä se tiedä missä pitäjänraja ylittyy. Se virtaa pienenä jokena alkumatkallaan leventyen jossain lahden poukamaksi. Jossain kohdin on kivisiä koskia ja veden virtaus on solisevaa. Kosken alapuolella taas tynnyten tasaiseksi virraksi.

Syvällä rotkon pohjalla kulkevan joen ylitse johtaa silta, joka yhdistää joen rannan asukkaat. Sanotaan, että kuningas olisi joskus soutanut jokea pitkin. Kuka tietää?

Kuninkaallisen kokonsa joki saa vasta kaukana sen alkamispaikasta.

Se virtaa yhä leveämpänä ja syvämpänä eteenpäin. Paikoin siinä on pohjattomia lähteitä, jotka synnyttävät aukkoja joen pohjaan.

Kiemuraisena se jatkaa matkaansa, välillä kuin hakien suuntaa, se kiertää kulkemaan takaisin päin kunnes taas löytää uudelleen oikean kulkusuunnan.

Aivan keskellä metsää on odottamatta matala suvanto, jossa voi kivetä kivele hyppien ylittää joen.

Koivut varjostavat jokea molemmin puolin. Keväällä tuomien kukkiessa joen uoman täyttää huumaava tuoksu. Koivikon varjoissa kukkivat myös kielot ja orjanruusut pitkin joen rantaa.

Erään peltoaukion laidassa lahden kohdalla on saari keskellä jokea. Se jakaa veden virtauksen kahtia. Joku kulkija on asettanut puun sillaksi rannalta saareen ja siitä toiselle rannalle. Saaren alapuolella on syvä hiidenkirnu, johon vesi muodostaa pyörtäyksen. Saaren kahden puolen on kivikkoista ja vesi virtaa kivien välillä hiidenkirnuun painuen syvälle pyörtäykseen, kunnes taas tynnyty tasaiseksi virraksi.

Saaren alapuolelta on kulkuyhteys veneellä järveen. Tynnyllä joella kulkija tuntee olevansa aivan kuin Niilin virralla, soutuasaan yhä levenevää jokea alaspäin järven suuntaan.

Rannat ovat tasaisimmat ja joki muodostaa enää vain loivia kaarteita.

Kulkijan vene lipuu hiljaa virtaa pitkin, joka halkoo peltoaukioita. Enää ei ole matkan varrella metsiä eikä koskia. On vain tasaisen alavia viljeltyjä. Muutama uittotuikki törröttää joen pohjasta pintaan, muistuttamassa joella tapahtuneista puun uitoista kohti sahoja.

Kulkijan veneen edessä siintää jo järvi. Kohta sillan alituttuaan hän soutaa jo järvelle. Katsoessaan taaksepäin hän muistelee kulkemaansa matkaa joella.

Mikä onkaan tämä jylhän kaunis joki, jota joskus ehkä kuningaskin on kulkenut?

Sehän on Kuninkaanojoki.

**Aino Peltomäki asuu Kuninkaanojen varrella, aivan Tuomiemiemen alapuolella. Runossa kuvattu saari on ruopattu pois, mutta pyörre näkyy tulva-aikoina.**

8

**Kari Sippola: Kuninkaanojen tarinoita (2002), 154 sivua**

## Erämaan kutsu

Eletään suomen seillä, vedenjakajalla, Pohjanmaa lakeuksineen on lännessä, keskisuomi soineen ja mäkieneen idässä. Meidän suomaisiamme halkovat repaleiset harjut, edeten etelästä pohjoiseen, vaihdellen somerikosta röykkyiseen graniittiin, kaikkien mäkimmöykkien, suokääntöjen, metsäkaarjojen ja peltoilkkujen seassa sulassa sovussa, virtailee Kuninkaanojoki. Alkaen puropahasena lintuharjun lähteestä, leviten joeksi, koskineen, suvantoineen, täplikkäine forelleineen.

Näin alkaa Kari Sippolan kirjoittama tarina Kuninkaanojen eräelämästä. Alajärveläisen Iuskekiviyrittäjän ja eräretkeilijän ensimmäisessä kirjassa on hyvä valikoima eri aikausiin sijoittuvia tosipohjaisia erätarinoita, lähinnä Kuninkaanojen maiseimista. Sippola kuvaa Kuninkaanojokea:

Siinä se virtaa, ylväänä, kahlitsemattomana, kesyttämättömänä ja tänään niin kiireisenä kevään ulliviestien täyttämänä, Kuninkaanojoki.

Työtön on tuo entinen uittoväylä, ei ruklata myllynratas Puntalan kosken kuohuissa. Vaan ääni on entinen, kaiken alleen peittävä, väylän penkoista vauhtia haakeva äriynytä. Korkeat vaahtopäät iskevät kiviin, jymysyttävät siltapalkeja, riutuvat kosken alla pelkäksi sipinäksi kulottuneisiin saraheiniin.



Kari Sippola on alajärveläinen Iuskekiviyrittäjä ja kirjailija. Hänen ensimmäisen kirjansa on kuvittanut Satu Hyrtäinen.

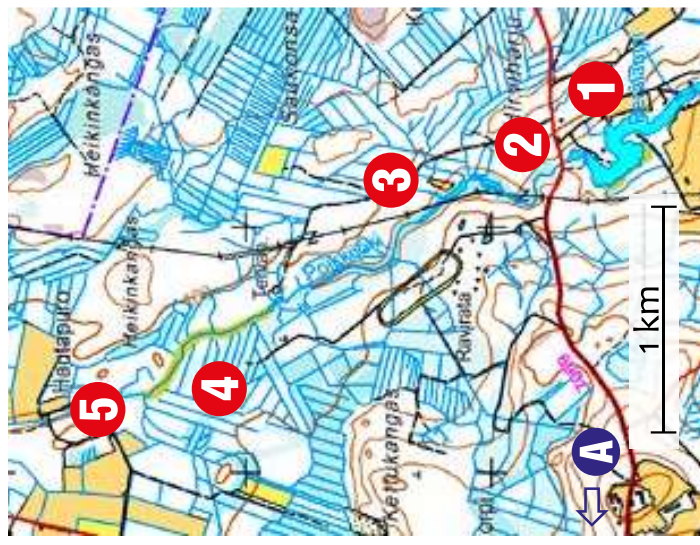
9

# Historiallinen Poikkijoki

Poikkijoki ei kuulu Tervareittiin, mutta on ainutlaatuinen muisto sen alkuperästä. Ahtärinjärven virtaus Poikkijoen, Livonlänthen ja Levijoen kautta Ahtärin väänojen vesistöön loppui vasta 1500 vuotta sitten, kun tulva mursi Ouluveden kannaksen Ahtärissä. Poikkijoen kautta uitettiin kuitenkin tukkia vielä 1800-luvun loppuun, jolloin uomaan saatiin vettä patojen avulla.

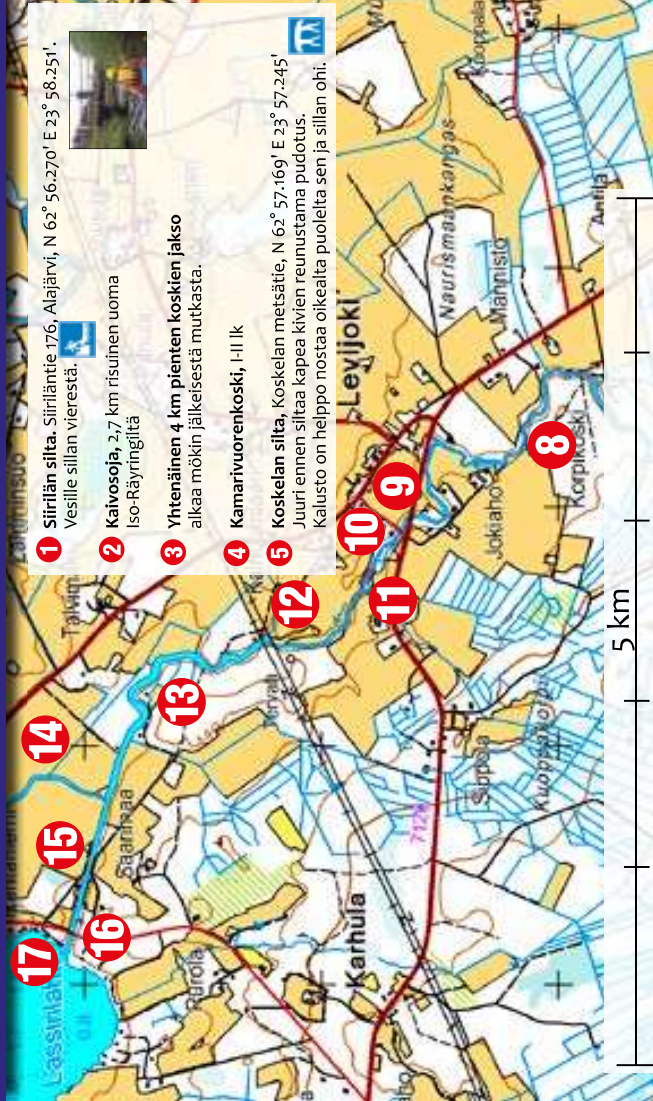
Muinaisjoen maisemiin voi tutustua neljää pikku lampea pitkin meloskellen ja niiden välisiä suo-osuuksia tarpeen. Reilun 1,5 kilometrin matkasta puolet on vettä ja toinen puoli umpeen kasvanutta entistä joki-uomaa. Poikkijoen kunnostamiseksi melontareitiksi valmistui suunnitelma 2000-luvussa.

Poikkijoen jatkeena on noin 700 metriä pitkä kahteen suuntaan virtaava Livonlänthe, sekin umpeen kasvanut. Pohjoiseen johtava pieni uoma levenee runsaan 3 km päässä Levijokeksi.



- 1 Perälampi,** Ahtärinjärven pohjoinen jatke
- 2 Hernesmaantien silta,** Hernesmaantie 320, Alajärvi, N 63° 50.612', E 23° 59.991', noin 300 m eteläisimmälle lammelle
- 3 Poikkijoen suolammet,** muinaisjoen neljä jäännettä 1,5 km matkalla
- 4 Livonlänthe,** 700 metriä pitkä, umpeen kasvanut, kahtaalle virtaava
- 5 Levijolle johtava oja**
- A Suokomman näkötorni.** Hernesmaantien alussa, aina avoimna. Hienossa maisemassa näkyvät Ahtärinjärvi, Räyninginjärvet ja Kätkäjärvi.

# LEVIJOKI



- 1 Siirilän silta,** Siiriläntie 176, Alajärvi, N 62° 56.270' E 23° 58.251'. Vesille sillan vierestä.
- 2 Kaivosoja,** 2,7 km ruisuinen uoma Iso-Räyringiltä
- 3 Yhtenäinen 4 km pienten koskien jakso** alkaa mökin jälkeisestä mutkasta.
- 4 Kamarivuorenkoski,** I-II lk
- 5 Koskelan silta,** Koskelan metsätie, N 62° 57.169' E 23° 57.245' Juuri ennen siltaa kapea kivien reunustama puodutus. Kalusto on helppo nostaa oikealta puolelta sen ja sillan ohi.

- 6 Koskelankoski,** vuolas ja kapea, I-II lk
- 7 Pohjapatoja,** tästä lähtien parin kilometrin matkalla monta, kaikki laskekelpoisia
- 8 Metsäinen koskimainen taival** vaihtuu rauhalliseksi kulttuurimaisemaksi
- 9 Soinintien betonisilta,** Soinintie 771, Alajärvi, N 62° 58.575' E 23° 56.447'. Hyvä paikka aloittaa tai lopettaa melontaa.
- 10 Levijoenraitin kivisilta,** Levijoenraitti 3, Alajärvi, N 62° 58.594' E 23° 56.371'. Jos neljäs kivivarvi on veden alla, saattaa vettä olla tarpeeksi yläjuoksulla.
- 11 Siltakoski,** I lk, parinsadan metrin koski ja niva. Pohjapadon jälkeisen lankkusiilan voi kiertää oikean puolen pihanurmikon kautta.
- 12 Latonevanpuro** ja voimalinja, joki levenee yli 10-metriseksi.
- 13 Kuhmosen koukku,** hienoa jokimaisemaa. Mökkiäisiä häirtsämettä voi nousta vasemmalle rannalle vastapäätä peittoa.
- 14 Levijoen vanha uoma,** penkereen takana, päättyy patoon, ei melottava
- 15 Levijoen keinouoma** vie sillan alta Alajärveen
- 16 Järvitien silta,** Järvitie 160, Alajärvi. N 62° 59.297' E 23° 54.307'
- 17 Lassinranta,** Järvitie 174, Alajärvi, pieni yleinen uimaranta 130 m sillalta. Tilaa autolle, hyvä paikka päättää retki. Alajärven keskustaan 5 km melontaa.

## Levijoen vesiliukumäki

Viimeisten kilometrien rauhallisen ja levenevän loppuosan keskellä on Kuhmosen koukuksi kutsuttu kaunis metsäalue. Sen ja Alajärven välillä on aina tarpeeksi vettä melottavaksi.

Levijoen koskijakson melontakelpoisuutta voi arvioida lähinnä Siirilän ja Koskelan silloilta. Miikälä pih-takivet katkaisevat melontaväylän sillan jälkeen, ei koskitaipaleelle kannata lähteä. Yläjuoksun vesiti-lannetta ei voi päätellä luotettavasti alajuoksun ve-den korkeudesta.

Viereisellä sivulla näkyvän Levijoen pituudeksi laske-taan noin 20 kilometriä, missä on puodotusta peräti 50 metriä. Yläosa on kuitenkin niin kapea ja tukkoi-nen, että 9 kilometrin melontakelpoinen osuus al-kaa vasta Siirilästä. Paikkaa kutsutaan myös jokihaa-raksi, koska Iso-Räyringiltä virtaava pieni kaivosoja yhtyy Levijokeen juuri ennen Siirilän siltaa.

Siirilää seuraava neljän kilometrin jakso tarjoaa hie-noa metsämaisemaa ja korkealla vedellä yhtenäisen helpohkon pikku koskien ja nivojen jakson. Sen kat-kaisevat vain uoman poikki mahdollisesti kaatuneet puut. Pienten pohjapadot ovat laskekelpoisia. Muul-

loin kuin kevätkesällä tai kunnon sateiden jälkeen koskijakso on aivan liian matala melottavaksi.

## Historical Remembrance and Levijoki Waterslide

The river Poikkijoki is a natural historical remnant of a river that once gave the original waters to the whole route. But waters turned their way 1500 years ago and since then, the ancient river has been drying and consists now only of four ponds and a wet swamp between them. The river Levijoki offers 10 kilometers of fine waterslide paddling of continuous small rapids – but only at high tide. Unfortunately, for most of the summer, there is enough water only in the last two kilometers of Levijoki.

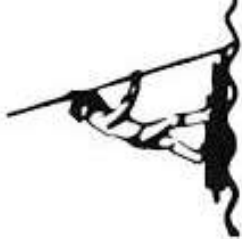
# Uittajien matkassa

Järwiseudun ensimmäisen kirjailijan ensimmäisen romaani on Tervareitin meloijan kannalta kiinnostava opus. Se tallentaa lähikuvana paitsi uittamisen historiaa, myös Ähtävänjoen vesistöön muinaisen alkuvirran, Poikkijoen käyttöä uittoon vielä 1800-luvun lopulla.

Kyse on Niilo Kivisen kirjasta, jonka päähenkilö, Tuppela Kalle syntyy Ähtärinjärven pohjoisosan rantamalla. Mielin ainoana vesana hän joutuu hyvin nuorena hankkimaan elatusta myös vanhemmilleen.

Kalle lähtee 14-vuotiaana karuliin uittotoihin ensin Karstulan ja Multian suunnalla ja sitten Ähtärinjärven suunnasta kohti Ähtävänjoen vesistöä. Maisemassa edelleen näkyvä reitti kuvataan kirjassa tarkkaan.

Näistä Ala- ja Kaartiskansalimista seuraa vähäinen Ruokosen järvi, jonka halki kuletetaan lauttoissa, vaan sen jälkeen ei tarvitse eikä voi lauttaa koota ennen kuin Alajärvellä. Kivisalmi ja Perälampi seuraa Ruokosesta ja sitten alkaa huononpääväinen kanava, joka monimutkaisena polveilee läpi rämeikköjen, mäntymetsäin ja kuusikkojen pohjoista ja luodetta kohti. Kanavaksi sitä sanotaan syystä, että se oon kaivettu. Siinä oli ennen vain mätöön, paikoittain umpi-herhoinen vesisuoni, mutta eräänä kesänä pikkukaista ennen vuonna 1870 ”Pietarsaaren puulaaki”, kuten paikalliskunnalla sanotaan, kaivatti siihen tätä täällä harjoit-



tamaansa tukkiliikennettä varten semmoisen ojelman, että siitä voidaan tukkia uittaa; sitä ennen niitä on tyyntynyt aja hevosilla. Mainittuihin salmiin on sama tukkiliikennetoimi rakennuttanut tukki-uittoaan varten aukaistavilla sululla varustetut patosillat eli tarmit.

Kirjassa kuvataan myös patojärjestelmän rakentamista muutama vuosi aikaisemmin. Työntekijät, joista kolmannes oli naisia, kahlasivat päivästä toiseen yöttä-röään myöten kylmässä vedessä.

Pankaa minun nimeni kirjaan, pyytelivät sekä raavaat miehet että pienet pojat, kun halusivat päästä uittamisten karuun työhön. Naisiakin oli mukana. Heistä järjestettiin nelikymmenpäisiä joukkoja, joista joka roikalla oli oma päällikkönsä.

Tällaiseksi päälliköksi pääsee romaaniin toinen päähenkilö, Koturi-Heikki. Hän kommentaa mahtavalla äänellä roikkaansa eteenpäin säässä kuin säässä. Kylmä kevätsade toi mukanaan vilustumisia, mutta välillä kelpasi olla uittosakin.

Kauniilla ilmoilla oli miehille työ hauskaa täällä kanavalla, jos kohta jalkoja väsytteli päivittäisesti seisomisesta ja kävelemisestä, josta syystä moni istahti kanavanpartaalla oleville suihutupölkylle; istuivatpa jotkut kauankin jos tietivät etteivät päälysmiehet nähneet. Pölkkyjä uittettuun täällä enimmäkseen sillä tavoin, että kymmenkunnan pölkkyä asetettiin joessa vierekkäin, jota pölkkyjoukkoa sanottiin laveriksi. Tätä laveria pinnisti koksillaan väliin yksi; väliin kaksi miestä kummaaltakin puolen.

**Niilo Kivinen: Tuppelan Kalle ja Koturi-Heikki (1889)**

Kuva: Jami Aho



Niilo Kivinen ja hänen sankarinsa Tuppelan Kalle tekivät 1870-luvulla uittotoita näissä muuttuneissa maisemissa. Suunnitelma Poikkijoen vesiyhteyden entistämisestä melontareitiksi on tehty 2000-luvun alussa.

# Järwiseudun ensimmäinen kirjailija

Niilo Kivinen syntyi vuonna 1862 Lehtimäellä Kivimäen torpassa. Hän kuoli valkeaan sairauteen Vaasassa vuonna 1895, vain 33-vuotiaana.

Kivinen ehti kuitenkin jäädä historiaan ensimmäisenä Järwiseudulta nousseena kirjailijana. Hän kirjoitti kolme pienoisoromaania: Tuppelan Kalle ja Koturi-Heikki (1889), Vanhoillinen (1891) ja Aholan asukkaat (1893). Näitä kaikki on julkaistu uusintapainoksina.

Kivinen hyödynsi kirjoissaan lapsuutensa maisemia, joita hän oli nähnyt myös metsätyöläisenä ja tukkimiehenä. Kivinen kävi Kauhavalla vuoden kansakoulua, minkä jälkeen toimi kiertokoulunopettajana.

Venä veti kuitenkin uusiin töihin ja maisemiin, minkä vuoksi Kivinen muutti Vaasaan ja opiskeli siellä kirjallataksi. Viimeiset vuotensa hän toimi Pohjalainen-lehden toimittajana nimimerkillä Niku.

# Pietari Malm asialla

Niilo Kivisen kirjassa viitattu ”Pietarsaaren puulaaki” oli Malmin kauppahuone, joka oli pitkään tärkeä ostaja sekä tervalle että puutavarelle. Kauppahuone oli niin vahva tekijä, että se pystyi joksikin aikaa kääntämään jopa liikennevirtoja takaisin maalta vesille.

Ähtärinjärven vesikuljetus oli hillintynyt 1800-luvulla jo kuuden vuosikymmenen ajan, kun Pietarsaaren kauppakuningas Pietari Malm nuorempi perkautti pirkkalaisten aikoinaan käyttämän soistuneen kauppareitin Poikkijoen, Livoniälhteen ja Levijoen kautta aina Ähtävänjokeen asti. Patojärjestelmä toimi, sillä Ähtärinjärven ja vedenjakama toimiva Livoniälhteen korkeusero on vain pari metriä.

Arvion mukaan tämän Malmin kanavan kautta uitettiin Pietarsaareen peräti 4-5 miljoonaa tukkia, joista rakennettiin noin 50 laivaa.

Karstulasta asti puiden matka Pietarsaareen kesti jopa puolitoista vuotta. Urakka kannatti, vaikka matkan koviassa koskissa noin kymmenesosa tukeista särkyi käyttökelvottomaksi. Kyllä melominen on sentään helppoa ja kevyttä puuhaa!

**Paavo Kuoppa-aho: Ähtärinjärvi kulkureittinä (kirjassa Lehtimäki kotiseutuni, 1992)**

# Ähtäri – Ähtävä, Alajärvi – Yläjärvi

Nimet Ähtärinjärvi ja Ähtävänjoki juontuvat samasta kantasanasta, todisteli kansatieteilijä Kustaa Vilkuna vuonna 1951. Hänellä itsellään oli tuolloin hieno näköalapaikka Ähtävänjoen vesistöön Lappajärven Kärnänsaaren mökistään.

Vilkunan mukaan nimien yhtäläinen juuri todistaa vesistöjen aikaisemmasta yhteydestä, joka päättyi 1500 vuotta sitten. Samasta asiasta juontuu Alajärven nimi, sillä Alajärvi oli aikaisemmin suuren Ähtärinjärven alajuoksulla.

Alajärvestä onkin käytetty myös paremmin kuvaavaa nimeä Yläjärvi. Kumpi olisi komeampi?

**Kustaa Vilkuna: Ähtärin nimestä ja muinaisuudesta, 1951**

# Kohottavia näköaloja

Alajärven ensimmäisen kirkkoherran, Jonathan Johanssonin poika Erkki Kaila antaa muisteilmissaan kauniin kuvan Tervareitin yläosan maisemista.

Sen sijaan että Alajärvi oli laakeata tasankoa, olivat Soini ja Lehtimäki korkealla sijaitsevia ylänkömaita. Jo matkalla niihin oli ihmisiä, mieltä kohottavia näköaloja. Matkan varrella oli vedenjakajia: Lipon lähteestä virtasi toinen puro pohjoiseen, toinen etelään.

**Erkki Kaila: Muisteilma elämäni varrelta I-V, Kirkko ja kansa (1930)**

# Räyringin erämaajärvien arvoitus

Plenet Räyringinjärvet tarjoavat meloilille rauhallista maisemaa, johon tuo jännittystä teoria järvien taivaallisesta alkuperästä. Löytövisikö järvisitä ja niiden rantamilta lisää todisteita siitä, että järvet ovat meteoriitin sirpaleen synnyttämiä?

Vähä-Räyringiltä Iso-Räyringille virtaa 600 metriä pitkä suoraviivainen Välijoki. Se on raivauksista huolimatta yleensä melko tukkoinen melottava. Kalustoa voi siirtää järvien välillä myös Välijoen pohjoispuolella kulkevaa tien pohjaa pitkin.

Iso-Räyringin vedet virtaavat Levijokeen 2,7 kilometriä pitkää Kaivosojaa pitkin. Kaivosoja on suurimman osan melontakaudesta liian kapea, matala ja risuinen melottavaksi.

## The Mystery of Räyrinki Lakes

Räyrinki Lakes offer peaceful paddling and an exciting theory of their meteoritic origin yet to be established. Try to look for strange rocks! The starting places are numbers 1 and 10. Don't disturb the fish eagle in number 4!




The 300- meter-long stream Välijoki (8) between the lakes is often too small to paddle, but there is a good path on its northern side. Also the 2,7-kilometer-long Kaivosoja river (12) from Lake Iso-Räyrinki to the river Levijoki is usually too troublesome for paddlers.

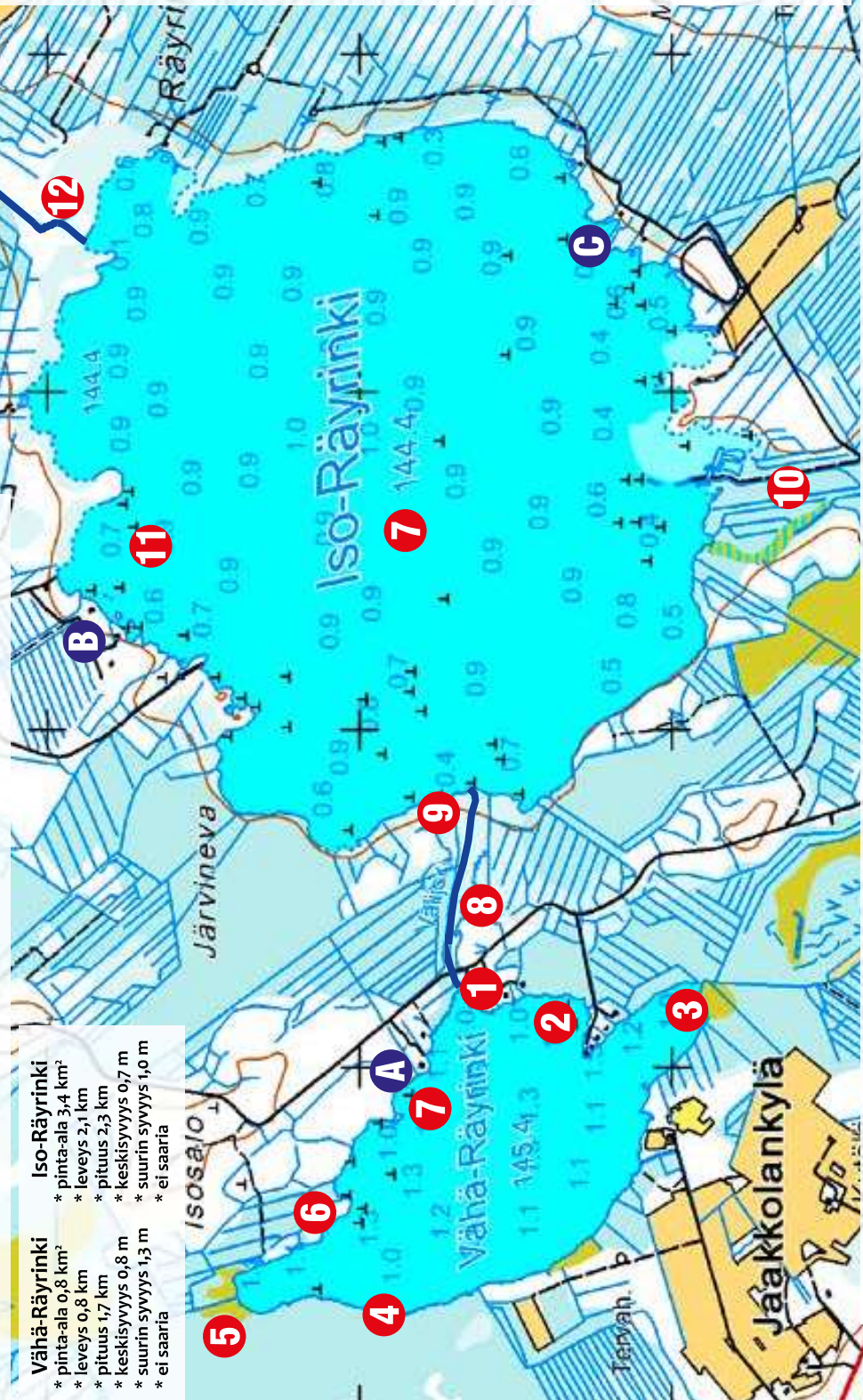
- Vähä-Räyrinki**
- \* pinta-ala 0,8 km<sup>2</sup>
  - \* leveys 0,8 km
  - \* pituus 1,7 km
  - \* keskisyvyys 0,8 m
  - \* suurin syvyys 1,3 m
  - \* ei saaria
- Iso-Räyrinki**
- \* pinta-ala 3,4 km<sup>2</sup>
  - \* leveys 2,1 km
  - \* pituus 2,3 km
  - \* keskisyvyys 0,7 m
  - \* suurin syvyys 1,0 m
  - \* ei saaria

# RÄYRINGIN JÄRVET

- 1 Välijoen auku**, Välijointie 279, Alajärvi, N 62° 54-777', E 23° 53-681', sopiva lähtöpaikka Vähä-Räyringille, muinaisautuksen jäänteet eteläpuolella 
- 2 Saunalahti**, kaunis asumaton lahti 
- 3 Eteläpää**, kaunis Kurunheton suoranta 
- 4 Kalasääsken pesä**, pienessä männyssä aivan rannassa, älä lähesty pesimäkauden aikana 
- 5 Peräkankaan lahti**, pohjoispuolella Salonneva 
- 6 Mäntyniemi**, sopiva tienoo ihailla kalasääskiä 
- 7 Näkymä Suokonmäelle**, Suokomman näkötorni siintää etelän horisontissa 
- 8 Välijoki**, 600 m, kapea ja matala, pohjoispuolella tienpohja 
- 9 Yksityinen laavu**, N 62° 54-775', E 23° 54-254', saa käyttää tauko- ja nuotiopaikkana, kun tuo omat puut 
- 10 Kanavanlahti**, N 62° 54-185', E 23° 55-496', veneranta, hyvä lähtöpaikka 
- 11 Kirsiniemi**, kiinnostavia kivesintymiä idän suunnalla 
- 12 Kaivosoja**, 2,7 km, kapea ja tukkoinen uoma Levijelle 
- 13 Levijoki** 

## Majoitusta (lodging)

- A** Seppo Rantamäen hirsihuvilat, useita mökkejä, 050 086 8790 
- B** Pasi Väliniemen Honkolan mökki, vuokrakajakkeja mökin vuokraajille, 050 342 1973 
- C** Kuokkasen lomakylä, 3 vuokramökkkiä, 0400 439115 



5 km



# Taivaallinen arvoitus

Lappajärvi on Suomen suurin ja nuorin kraatterijärvi, se tiedetään.

Mutta sitä ei ole tiedetty kovin pitkään, että myös Vähä- ja Iso-Räyrinki ovat saattaneet syntyä Lappajärven synnyttäneen meteoritiin sirpaleista. Siinä tapauksessa Tervareitin varrella olisi paitsi kolme nuorinta, myös Suomen suurin, pieniin ja pyöreän kraatterijärvi.

Näin Räyrinkien arvoitusta on ratkottu. Geologian tutkimuskeskuksen geologi, filosofian tohtori Marjatta Koivisto löysi mikroskooppisen pieninä törmäystamannteja Lappajärvestä 1996-97. Samalla Lappajärven iäksi täsmentyi noin 73 miljoonaa vuotta.

Näiden tutkimusten sivutuotteena Koivisto alkoi miettiä, voisiko Lappajärven läheltä löytyä sivukraattereita. Hän löysi meteoritiin tuloreiät kaksi kiinnostavaa ehdokasta, pitkulaisen Vähä-Räyringin ja täysin pyöreän Iso-Räyringin, vain 20 kilometriä Lappajärvestä etelään.

Heinäkuussa 1997 Koivisto ajeli tyttärensä kanssa lomamatkalla Räyrinkijärvillä ja löysi sueviittia järven itäpuolelta hiekkakuopasta. Sueviitti on varmuudella syntynyt meteoritiin törmäyksestä, mutta se on saattanut kulkeutua Lappajärvestä myös jääkauden vaikutuksesta. Niinpä Koivisto kirjoitti lyhyen raportin, jossa ehdotti jatkotutkimuksia Räyrinkijärvillä. Koiviston pettymykseksi GTK ei tarttunut ehdotukseen.

Sen jälkeen Räyrinkien arvoitus lepäsi 16 vuoden ajan. Se olisi todennäköisesti unohtunut, ellei Vähä-Räyringin rannalla asuva Yrjö Jaakkola olisi sattunut löytämään Koiviston raporttia tietoverkosta.

Jaakkola kertoi löydöstään Tervareitin kartoitusta valmistelevalle Kyrönjoen Koskihäijille. Koskihäijyt kerhoivat puolestaan Espoossa eläkepäiväänsä viettävälle Marjatta Koivistolle, että Tervareitin kartoitus alkaa 23.25.5.2014 juuri Räyrinkijärviltä. Silloin voitaisiin etsiä kiinnostavia kiviäkin.

Koivisto innostui asiasta välittömästi ja tuli koskihäijöiden kanssa paikalle kolmeksi päiväksi, Jaakkolan kotimaahan joihtukseen.

Kahden ensimmäisen päivän näkymät olivat niin lupaavia, että sunnuntaina 25.5. kello 10 Iso-Räyringin Kirsinniemen itäpuolella kokoontui sekalainen seurakunta: Marjatta Koivisto, 4 sukeltajaa, 2 veneilijää, geologi Marjatta Koivisto ja Helsingin Sanomien valokuvaaja.

Helsingin Sanomien tiedesivuille ilmestyi koko aukeaman juttu ”Ratkeako Räyrinkien arvoitus?”.

Marjatta Koivisto otti mukaansa lupaavia kiviä, joista ainakin yksi vahvistui sueviitiksi. Järvestä löytynyt irtokivi ei ole kuitenkaan aukoton todiste, minkä vuoksi tarvitaan lisää tutkimuksia. Julkisuus toi mielenkiintoisia vihjeitä ja uusia kivilöytöjä, joiden tutkimukset jatkuvat kesällä 2015. Aika mielenkiintoinen paikka melottavaksi. Kannattaa katsella outoja kiviä.

Marjatta Koivisto löysi tämän sueviitin kesällä 1997 Hietakankaan harjasta Räyrinkijärven itäpuolelta. Löytöistیکö lisää samanlaisia itse järvisä tai niiden rannoilta?



Matalien Räyrinkijärvien pohjalla saattaa piillä mielenkiintoisia asioita.

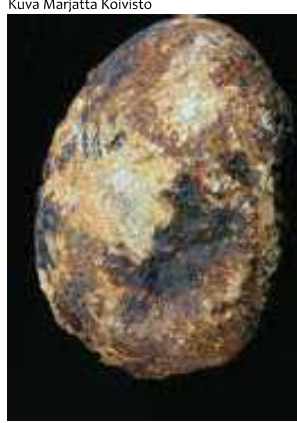


Kuva Merja Suomela

Geologi Marjatta Koivisto ratkoi Räyringin arvoitusta 25.5.2014 melojien, veneilijöiden ja sukeltajien avulla. Tutkimukset jatkuvat.



Tämä Iso-Räyringin etelärannalta löytynyt irtokivi todettiin sueviitiksi. Vielä parempi olisi löytää kiinteää sueviittia.



Kuva Marjatta Koivisto

## Kolme ruokojärveä

Räyrinkijärvi on oikeastaan kolme: kaksi Alajärvellä (ennen kuntaliitosta Lehtimäellä) ja yksi Vetelissä.

Järvet ovat vain 50 kilometrin päässä toisistaan, mikä selittää osaltaan, että niiden nimimuodotkin ovat kehittyneet samaa rataa: Reurinki (1773), Röringe Järfvi (1709), Röringe träsk (1762) ja Röringe träsk (1812).

Nimeä selittää myös järven alkuperäinen ruotsinkielinen omistus. Niinpä sopiva nimi soiden keskellä oleville matalille järville voisi olla myös Ruokojärvi.

Järviseudun historia I, 1983, s. 222

## Ensimmäisen asukkaan kivinen koti

Räyrinkijärvien ensimmäisen pitkäaikaisen asukkaan arvelaan asettuneen Vähä-Räyringin itäiselle rannalle, Järvenautioon.

Paikka oli hyvä, sillä asukkaan tiedetään hyödyntäneen niin metsän, maan kuin järvenkin antimia. Hän raihasi pellon kiviseen mäkeen ja ympäröi sen kiviäidalla. Niinpä hänen sanotaan kuuluneen oman aikansa ävriämpään kansanosaan. Kengänsolkien sanottiin olevan hopeaa.

Horisontissa näkyvä Suokommäki houkutteli kuitenkin Järvenaution asukkaan lähtemään kohti korkeampia maiseimia.

Nähtävästi tämän asukkaan kivisen kodin jäänteet näkyvät aivan lähellä paikkaa, jossa Räyrinkijärvien välinen Väiljoki alittaa Väiljoentien, satakunta metriä siitä etelään, tien itäpuolella.

Herman Arola: **Lehtimäen asukkaista (1939)**, s. 12-13, 22, 27



Muinaisen koti on vielä hahmollaan Vähä-Räyringin Järvenautiossa.

## Päiväretki puistomaisella Alajärvellä

Vaskoolimainen Alajärvi on mukava päiväretken kohde. Puistomaisten rantojen kiertäminen tarjoaa noin 20 kilometrin melontaretken, jonka varrella on useita hyviä lähti- ja taukopaikkoja. Mielenkiintoista tutkittavaa tuovat järveen laskevat joet sekä järven 23:sta saaresta suurin, Isoasaari.

Kuninkaanjokkea on helppo nousta nelisen kilometriä rauhalliseen ylävirtaan, jolloin ympärille levittäytyy Tuomiemiemen hieno suojelumetsä. Levijokea ei tarvitse nousta kuin kaksi kilometriä, niin on keskellä Kuhmosen

koukun kaunista miljööä. Alajärven keskustan eteläpuolelta alkaa puolestaan Kurejoki, jonka huoliteltuja rantamaisemia pääsee ihallemaan 600 metrin matkan ennen kuin pohjapato katkaisee reitin.

Isoasaaren länsipuolta hallitsee Alajärven seurakunnan omistama hieno ikimetsä jätthonkineen ja laavuineen. Saman saaren pohjoisrannalta meloja voi seurata polkua metsittyneelle pelloille, josta löytyy oikea raha-aarre vuonna 1934.



## Alajärvi Day Trip

Alajärvi offers a nice one-day paddling trip of 20 kilometres along its beautiful shores. It is worthwhile to paddle 4 km up the river Kuninkaanjoki to charming Tuomiemiemi forest or 2 kilometres up the river Levi-joki to Kuhmosen Koukku forest. The biggest island, Isoasaari, conceals some secrets: a coin treasure found in 1934, an old forest on the western side and a hidden shelter in its southwestern corner, 100 metres from the shore.

### Alajärvi

- \* pinta-ala 11,1 km<sup>2</sup>
- \* leveys 4,0 km
- \* pituus 4,7 km
- \* keskisyvyys 1,4 m
- \* syvin kohta 7 m
- \* 23 saarta ja luotoa

- 1** Venesatama, ajo Hoiskontie 7:n kohdalta, N 63° 0.201', E 23° 49.192'
- 2** Pirkkalahti, lolkkien suuosiassa
- 3** Pekkolanniemi, rauhoitettu käikkärämänty-itäpuolella
- 4** Tallbackanniemi
- 5** Hoiskon uimaranta, Hämnisenniemi, N 63° 1.415', E 23° 52.635', käymälä ja pukuhuone
- 6** Kyrönlahdi, kvikautinen asuinpaikka
- 7** Kyrönlahden purot, pohjoista puroa voi meloa 800 m
- 8** Kuninkaanjoki, 4 km Tuomiemiemen
- 9** Kuninkaanojen suiston laavu, pohjoisen saaren etelärannalla, N 63° 0.102', E 23° 53.868'
- 10** Leviön vanha uoma, umpeen kuivanut, padon takana
- 11** Lassinranta, pieni uimaranta, tilaa autolle, Järvitie 174, N 63° 59.369', E 23° 54.311'
- 12** Levijoki, sillalta 2 km Kuhmosen koukkuun
- 13** Villa Flora, Aino Aallon 1926 suunnittelema huvila kaislikon länsipuolella, yhä suvun käytössä
- 14** Pynttärin uimaranta, Rantatie 70, N 62° 59.645', E 23° 51.247', laiturit, käymälä ja pukuhuone
- 15** Lukkarinlahti, jatkuu sillan takana
- 16** Kurejoki, 600 metriä avointa jokea
- 17** Isoasaaren eli Pappilansaaren laavu, N 63° 0.274', E 23° 50.456'
- 18** Isoasaaren raha-aarteen löytöpaikka N 63° 00.427' E 23° 50.635'
- A** Käpyniemen lomakylä, Käpyniementie 60, 06 - 557 4470
- B** Nelimarkka-museo, Etelä-Pohjanmaan aluetaidemuseo, Pekkolan tie 123, 06 557 2129
- C** Tuulvorikeskus ja jalokivimuseo, Lehtotie 15, 06 557 3950
- D** Alajärven kirkko, C.L.Engel (1836)
- E** Aalto-keskus, kaupungintalo, terveystalo, seurakuntatalo ja kaupunginkirjasto
- F** Alajärven keskusta, mm. Hotelli-ravintola Alvarini, Paavolan tie 1, 06 557 6688

# Isosaaresta löytyi aarre

Alajärven pohjoisrantaan koristaa kolme komeaa niemeä: Pekkolanieniemi, Käpyniemi ja Talbackanniemi. Kaikkien niiden rannalla on kasvanut suuri puu ja kaikkien näiden puiden varjossa on etsitty aarretta.

Näitä kansantarinan kertomia aarretta ei ole koskaan löydetty ja puustakin on pystytty enää yksi Pekkolanienimen suojeltu kakkärämäntty. Niemen kärjien itäpuolella aivan rannassa kasvava uljas männety on itse asiassa kaksi mänttyä, joiden latvukset ovat sulautuneet yhteen. Jäättä pikkin tehdyt kirkkomatkatkin suunnistettiin aikoinaan tämän yli 300-vuotiaan viittapuun mukaan.

Vain puolen kilometrin päästä Pekkolanienimen kakkärämäntystä on kuitenkin löydetty oikea aarre. Rannan veljekset, 17-vuotias Juho ja 7-vuotias Erkki kuokkivat kesällä 1934 maata uutta peltoa varten. Erkki joutui vaikeuksiin kivikasan kanssa, jolloin isovelji tuli apuun kiveä kääntämään. Kuokan kilahdus paljasti kiven alta kasan vanhoja rahoja. Hämmentyneet pojat heittivät kuokat maahan ja lähtivät siltä seisomalta soutamaan kotiin.

Rahoja löytyi kaikkiaan 18. Poliisi haki kolikot ja ne lunastettiin muinaismuistolain nojalla Suomen kansallismuseoon, jossa ne ovat edelleen. Rahat todettiin ruotsinvalian aikaiseksi hopeisiksi riikintaaleiksi. Suurin osa oli vuosilta 1770-90 ja osa vuosilta 1804-06. Rahoissa oli yli 400 grammaa hopeaa. Rannan veljeksille maksettiin raha-araasteesta 670 markan löytöpalkkio.

Pekkolassa on kulkenut perimätietona tarina, jonka mukaan Suomen sodan aikana 1808 osa kylän asukkaista pakeni venäläisiä Isosaareen. Kylään jäinettä kidutettiin, mutta he eivät paljastaneet pakopaikkaa. Hyvä teoria on, että taalerit kätettiin tällä samalla pakoreissulla Isosaareen.



Suomen kansallismuseon säilyttämään Isosaaren rahalöytöön kuuluu 14 isoa ja 4 pientä riikintaaleria.

Aarre unohtui, kunnes Rannan veljekset löysivät sen 126 vuotta myöhemmin. 70 vuotta löytämisen jälkeeen oli puolestaan aarteen tarkka löytöpaikka päässyt unohtumaan.

Kesällä 2014 tehtyjä Tervareitin kartoituksia variten aarrepaikkaa ryhdyttiin selvittämään. Erkin poika Vesa Ranta ja Juhoon tytär Maija Turunen merkitsivät omat arvionsa löytöpaikasta muutaman kymmenen metrin etäisyydelle toisistaan. He arvelivat, että totuus löytyy jostain siltä väliltä. Niin löytyikin, kun avuksi tuli Juho Rannan kummipoika Tapio Höykinpuro, jolle kivinen paikka oli näytetty pikkupoikana. Kivikko löytyikin paksun sammalkerrosken alta. Etsijät ovat yhtä mieltä, että tämä on juuri se oikea paikka.

Aarteen löytöpaikkaa on lupa käydä katsomassa, kun ei häiritse saaren itärannalla olevien Rannan suvun mökkien rauhaa. Saarelle voi nousta melko keskeltä asumatonta pohjoisranta, läheltä kieroa koivua, jossa on telkän pönttö. Rantaantumispaikan koordinaatit ovat N 63° 00.474' E 23° 50.576'. Kun kohti kaakkoa kulkevaa rajapolkua seuraa satakunta metriä, tulee vastaan aarteen löytöpaikasta kertova Tervareitin kyltti kohdassa N 63° 00.427' E 23° 50.635'.

Veljesten jälkeläiset toivovat, että löytöpaikan kiiven annettaisiin olla paikallaan. ”Ne olivat isälleni ’pyhiä kiviä’, joihin hän ei antanut koskea. Lapsena ja nuorena olimme joka kesä heinänteossa saaresa. Isäni aina varjeli kiviä ja piti ympäristön siistinä, ikään kuin paikka olisi jokin muistomerkki, mitä se oikeastaan onkin”, sanoo Maija Turunen.

**Tiedot aarresta perustuvat Maija Turusen ja Toivo Kivipellon kirjoituksiin, jotka ovat Majju Viitanienemen toimittaman Hoiskon perinnekirjan sivuilla 304-305 (2011).**

Tämä taaleri on painettu kuningas Kustaa III:n valtakaudella vuonna 1776.



Kuvat Suomen kansallismuseo, kuva Outi Järvinen

# Kirkkoherran huvila ja purjevene

Isosaaresta eli Pappilansaaresta on paljon muutakin kiinnostavaa kuin raha-arre. Kirkkoherra rakennutti sinne Alajärven ensimmäisen huvilan ja siltä löytyy jättipöytäjen värjittämä hieno ikkimesä, jonka suojin kätkeytyy laavu.

Kaikki nämä löydöt ovat saaren länsipuolella Alajärven seurakunnan omistamilla mailla, jolle on melko helppo nousta läntiseltä rannalta. Etelän puolella on myös pieni laituri, jonka kohdalta laavun löytää helpoiten, satakunta metriä etelä- ja länsirannasta.

Jonnekin tänne nousi keväällä 1887 myös Alajärven ensimmäisen kirkkoherran, Jonatan Johanssonin huvimaja, rakentajana Antti Wisti. Laavun lähellä olevat kivet ja marjapensaat saattavat viitata huvilaan.

Pappilan väki viihtyi kesäisin huvilallaan, jonka ympärillä oli kaunis kouvumetsä ja paljon kukkia. Suurinta hupia olivat kahvihetket ja makoilu ruohikossa järven rannalla. Usein vastata iltamyöhällä maletettiin soudella takaisin pappilan rantaan.



Kuva Hanna Ristimäki

Pappila oli kauppieniemessä, venesataman pohjoispuolella, nykyisen koulukeskuksen paikalla.

Kirkkoherra oli myös Alajärven ensimmäinen purjehtija. 29.7.1878 Jonatan Johansson merkitsi päiväkirjaansa: ”Tänä kesänä olen miltei päivisin purjehtinut keinuvilla aalloilla. Olen usein ollut myrskyssä, kerran lukkarin kanssa.”

Kirkkoherran poika Erkki Kaala on hänkin muistellut isänsä harrastusta. ”Pietarsaaresta hankittiin merikelipöinen vene, jolla Alajärveä purjehtittiin ristin rastiin. Kahden salmen kautta päästiin ’isolle järvelle’, joka oli noin 5 kilometriä pitkä ja yhtä leveä. Oli hauskaa kokossa maaten kuulla laineiden loisketta, kun isä piti perää. Vanhemmaksi tultuani sain pödelipurjeen narua. Kesällä käytiin myös purjehtien raamatunseilytyksillä järven takana olevissa kylissä.”

**Erkki Kaala: Muistelmia elämäni varrelta I-V, Kirkko ja kansa (1930)**

**Toivo Kivipelto: Jonatan Johansson – murroskauden kirkkoherra (2003)**

**Toivo Kivipelto: Pappilan ikkumasta (2003), 168 sivua**

Kirkkoherra Jonatan Johansson rakennutti Alajärven ensimmäisen huvilan Isosaareen vuonna 1887. Ehkä juuri tähän:

# Monipuolista Aalto-melontaa!

Alajärvi on Suomen antoisin paikka yhdistää melontaa Alvar Aallon perinnön ihailuun. Erilaisia Aalto-kohteita löytyy tois-takymmentä.

Järven etelärannalla meloja voi varovasti kurkistella Aino Aallon suunnittelemaa Villa Floraa, joka on yhä Aallon suvun käytössä. Huvila valmistui 1928 ja sitä laajennettiin 1938. Kaislikon oikealla puolella näkyvän huvilan omaleimainen julkisivu jää rakennuksen toiselle puolelle.

Kirkon kohdalta on helppo nousta hautausmaalle, jonne on haudattu Alvar Aallon vanhemmat, Helmi-täti ja Enar-veli.



Aino Aallon suunnittelema Villa Flora näkyy Alajärven eteläisellä rannalla.

Sukuhaudan muistokivi on Alvar Aallon käsialaa. Hautausmaalla ovat myös Aallon suunnittelema vuoden 1918 hauta-muistomerkki (1920) sekä talvi- ja jätökosodan muistomerkki (1958).

Kirkkotien toista puolta hallitsee Alajärven merkittävä Aalto-keskus, jonka osia ovat kaupungintalo (1967), terveystalo (1968), seurakuntatalo (1970) ja kaupunginkirjasto (1991).

Alajärven keskustasta löytyy tärkeitä nuoruudentöitä. Kaikkein vanhin tunnettu työ oli vanhempien kodin korjaus talvella 1918-19. Tämä talo purettiin 1950-luvulla. Tosin Aalto itse puhui vanhoilla päivillään, että Alajärven osuuskaupan oven piirtäminen oli hänen ensimmäinen arkkitehtitehtävänsä.

Vuonna 1918 Aalto piirsi kokoontumistilat Alajärven suojelusnuolle. 1921 valmistunut talo on yhä pystyssä. Pystyssä ovat myös Nuorisoseuran talo (1919-20), sairaala (1924) ja Väinölä (1926).

Kurejoen varrella seisoo Rottalan pohjalaisitalo, jossa Aallon perhe asui Alvarin nuoruudessa. Siltä kerrotaan Kurejoen puolella.

**Göran Schildt: Valkoinen pöytä (1982)**

## Monen ilmeen Kurejoki

Kurejoki on Tervareitin virroista moni-ilmeisin. Sen 20 kilometrin varrelta löytyy kaunis- ta taaajamanäkymää, pikkua koskia ja mukavaa maalaismaisemaa, mutta myös hankala voimalaohitus. Koskenvarren voimalan, pohjapatojen ja kesällä kiuviuvien kivikoiden ta- kia Kurejokea ei voi suosittelua jokamelojan mukavaksi reitiksi. Sinnikäs ponnistella ja voi kuitenkin meloa sen kautta Alajärvestä Lappajärveen.

Kurejoen alkuosassa vastaan tulevan voimalan ja sen jälkeisen kapean kanavan ohitus vaatii lähes 900 metrin kantomatkan laskevaa hiekkatietä pitkin. Aluksi kuljetaan run- saat 500 metriä voimalan ja kanavan oikealla puolella, minkä jälkeen uoma ylitetään Koskenvarrentien siltaa pitkin. Loppumatka seurataan Kookinlaaksontietä pitkin uo- man vasenta laitaa runsaat 300 metriä. Laskupaikka on pienen tukkikaiteisen sillan jäl- keen oikealla. Kanavalle laskeutuminen aikaisemmin lyhentää kantomatkaa, mutta tuo vastaan ikäviä risukoita ja ilkaista vettä.

### The Many Faces of Kurejoki

The river Kurejoki has many faces: it attracts with its beautiful village views, small rapids and agricultural scenery. Unfortunately, it is a bit troublesome to get past a power station, you will have to carry the canoe for 900 meters. Moreover, the Kurejoki is often quite a stony river in summertime. It is not suited for everyone!

**8** Voimalalle vievä kanava, 1,2 km helppoa suoraviivaista uomaa

**9** Koskenvarren vesivoimala, Vääränmäentie 27, Alajärvi, N 62° 58.452' E 23° 44.515' nousu ja ohitus oikealta puolelta

**10** Voimalakanava, kanava on kapea, likainen ja ruisinen. Ohitus kantamalla noin 900 m. Ensin laskevaa hiekkatietä pitkin, kunnes Koskenvarrentien sillan kautta vaihto uoman vasemmalle puolelle, jonka jälkeen Kookinlaaksontietä ja tukkikaiteisen sillan takaa jokeen.

**11** Turpelanlammi, Kurejoen vanhaa uomaa voi nousta lämmelle.

**12** Heiknäsinnmutka, joki muuttuu suoraviivaiseksi maatalousjoeksi, jonka ympärillä levittäytyy Kookinlaakso

**13** Kuusiniemen silta, Heikinkankaantie 17, N 62° 59.718' E 23° 43.036'. Sillan jälkeen kuusi Rottalan saarta.

**14** Rottalankoski, matalalla vedellä kivinen, muuten I-II luokka. Suvanto jakaa kosken kahteen osaan. Matalalla vedellä ensimmäinen osa oikeanpuoleisen pikkuuoman kautta.

**15** Kurejoen silta, Kurejoentie 637, Alajärvi, N 63° 00.109' E 23° 41.306'. Sillan alitus vasemman reunan puolelta.

**16** Rokalankoski, lyhyt pikkukoski

**17** Sissalankoski eli Suksitehtaan Koski, lyhyt

**18** Mänpäänkujan silta, Mänpäänkujia 130, Alajärvi, N 63° 00.704' E 23° 40.216'. Sillan alla pieni pudotus, mistä alkaa 6 km veneilykeilpoinen osuus Lappajärvelle asti.

**19** Napiolanmutka ja muutama muu mutka rytmittävät matalan maatalousmaiseman keskellä levenevää joen loppuosaa

**20** Vähäjoki, Kanavan kevarin läheistä alkava pikkujoki. Venepaikka 200 m ylävirtaan.

**21** Rantatien silta, Rantatie 248, Alajärvi, N 63° 02.828' E 23° 39.222'. Alajärven ja Lappajärven rajasilta. Heti sillan jälkeen vasemmalla puolella hyvä rantautumispaikka. 300 m Lappajärvelle.

**22** Ylipään uimaranta, ajo kohdasta Rantatie 105, Alajärvi, N 63° 02.99' E 23° 37.565', 1,4 km Kurejoen suulta.

**A** Punaisen tuvan viinitila, Koskenvarrentie 337, Alajärvi, 06 5574540

**B** Rottalan talo, 1800-luvun alkupuolella rakennettu suojeltu pohjalaisitalo.

**C** Kanavan kevari, Myllykankaantie 5, Alajärvi, 06 5574121, ruokaa ja majoitusta



**1** Venesatama, ajo Hoiskontie 7:n kohdalta, N 63° 0.206' E 23° 49.195', hyvä lähtöpaikka, 1 km Kurejoen suulle

**2** Pohjapato, ohitus vasemmalta rannan kautta

**3** Soinintien silta, Soinintie 50, Alajärvi, N 62° 59.755' E 23° 49.014', nurmikenttä ennen siltaa oikealla, mahdollinen lähtöpaikka

**4** Palosuvanto, suvannon jälkeen tervantuoksuisen Kaarisilta ja kivinen pohjapato, jonka voi matalalla vedellä ohittaa vasemmalta rannalta.

**5** Sahatien silta, Sahatie, Alajärvi, N 62° 59.690' E 23° 47.795'. Ennen ja jälkeen siltaa muutama sata metriä pieniä kivisiä koskia. Niiden jälkeen kivinen pohjapato, jonka voi laskea vasemman reunan kaarevaa väylää pitkin

**6** Makkarasuvanto, jonka jälkeen kaksi pientä koskea, Karjankujankoski ja Saarikoski. Molempien keskellä on pieni saari, mahdollinen laskulinja oikealta.

**7** Vanha uoma, alkaa oikealta padon takaa. 2,8 km matkalla 25 m pudotusta ja setsemän koskea, jotka ovat melkein aina laskuvelvottoman kuvia. Korkealla vedellä liian vaativia retkimelajoja.

# Kivikautisella reitillä

Kurejoen rannalla on saattanut palaa koko seudun ensimmäinen tervahauta jo 1300-luvulla. Tervanpoltto yleistyi näillä tienoilla vasta 1600-luvulla.

Perimätiedon mukaan tämä ruotsalaisten laittama muinainen tervahauta oli nykyisen Sissalankosken vieressä, joen itäpuolella. Mitään merkkejä siitä ei ole enää näkyvässä.

Kurejoen tienoat ovat kuitenkin houkutteelleet toimesta väkeä jo paljon ennen keskiaikaa, kohta viimeisen jääkauden jälkeen.

Kurejoki-laakso oli kapea Litorinameren lahti mesoliittisena aikana 8000 vuotta sitten. Tutkijoiden mukaan sinne syntyi yksi koko Pohjanmaan ensimmäisistä suurista pysyvästä asuinpaikkakomplekseista. Pelloilta löytyi yhä tuon ajan palaneita kiviä ja kvartseja.

Kurejoen Rasin suurta asuinpaikkaa pidetään kivikautisena perusleirinä, jossa moni perhe oleskeli usean sukupolven ajan. Hiekkaiselta rinteeltä on löytynyt useita iliesien paikkoja, paalunsijoja ja jätetuoppeja. Lukuisat nuolenkärjet ja kivikirves viittaavat metsästysretkiin.

Maan nousussa kivikauden asukkaat siirtyivät Kurejoelta Lappajärven pohjoispuolelle ja Evijärvenle.

Tervareitti on siten myös kivikautinen reitti. Meloja voi vain yrittää kuvitella, miten tuon ajan asukas viihtyi ja menestyi tervaleppien, jalavien, lehmusten ja vesipähkinöiden värittämien kalaisten vesien äärellä.

Merkkejä kivikautisesta asutuksesta on löytynyt kymmenistä paikoista Tervareitin varrelta. Erityisen antoisia tienoita ovat esimerkiksi Alajärven Kyronlahti ja Timmerbacka, Kurejoen Rasi ja Heikin kangas, Lappajärven pohjoiset lahdet, Väiljoen Hanhikoski, Evijärven Jokisuu sekä Ähtävänjoen Kattilakoski ja Timonen.

Kivikautisten löytöjen kuvaukset löytyvät internetissä näkyvästä museoviraston muinaisjäännösrekisteristä.

**Järvisseudun historia I (1983).**

**Heikki Junnilla: Alajärven historia (1999).**

**Peter Holmblad ja Mikael Herrgård: Luolamiehistä talonpojiksi (2013)**

Kurejokea meloessa voi kuvitella jokirantojen elämää 8000 vuotta sitten Litorinameren lahden rantamalla.



Kuva Eija Tuomaailla

## Romantillista draamaa

Tuon pienen Alajärven-joen rannalla, joka yhdistää Lappa- ja Ala-järvet Pohjanmaalla, tahdomme viedä lukijan eräänä kauniina kesäaamuna v. 1808. Pitkin tuon monissa mutkissa juoksevan joen rantoja leviää tummat metsät ja niiden välillä suon tapaiset seudut ja kangkaat, joilla ainoastaan matala kanerva kasvaa. Astukaamme hetkeksi katsomaan elämää, mikä sen helmassa vallitsee, ja miltä se näyttää.

Näin idyllisesti alkaa Pohjanmaan helmi, romantillinen kertomus Suomen sodan tapahtumista Alajärvellä ja Lappajärvellä. Dramaattiset tapahtumat liittyvät ensin Kurejoen varteen Sikkilän talon tienoilta ja sitten Lappajärven Pyhälahteen.

Satasivuinen kirja on osa suomalaisen kirjojen painamisen historiaa, sillä vasta 18-vuotias Werner Söderström aloitti sillä kustantajan taipaleensa.

**Johan Olof Åberg: Pohjanmaan helmi (Österbottens perla), 1878**

## Kurjesta ja hauesta

Kurejoki on lainannut nimensä pirkkalaispäällikkö Matti Kurjelta. Järvisseudun murre vain on pehmentänyt Kurjenjoen nykyiseen muotoon.

Kurejokeen liittyy myös vetävä kertomus jättihauesta, joka on puolestaan hieno esimerkki kansantarinan paisuttelusta.

Tarina alkaa Sissalankosken maisemista. Pörö Piikki tai Töröpiikki-niminen isäntä näki Idonlahden rantasaunan mennessään valtavan hauen kutevan veneensä vieressä. Pörö astui veneeseen ja iski atraimen kalan selkään.

Hauki oli tästä hämmentynyt, vaan lähtikin uimaan ja veti perässään veneen isäntineen. Jättikala laski Kurejoen loppuun asti ja jatkoi yli koko suuren Lappajärven. Tähtäimessä oli Niskan kohdalta alkava Väiljoki. Lappajärven pohjoispäässä hauki eksyi kuitenkin vasemmalla puolella olevaan Kalettoman lahteen, juuttui sen matalikkoon ja saatiin hengiltä.

Hauki oli niin suuri, että kun sen päästä oli saatu esiin kaksi vanhaa syltä eli 36 metriä, olivat näkyvässä vasta silmät. Seutukunnan asukkaat elivät pitkään hauen lihaa syöden. Kalan ruudoista pystytettiin aidat Lamminkylän talon lammashakoihin. Selkämikamista tehtiin patapölkkyjä, joita arvellaan olevan yhä käytössä Lappajärven itäkylässä.

**Järvisseudun historia I ja III. Lappajärveläisiä tarinoita ja sananparsia. Toivo Kivipelto (toim.): Kahta puolta Kaikapuron (2004)**

## Tervakeisari Kurejoen koskissa

Kurejoen luonne muuttui radikaalisti vuonna 1963, kun Koskenvarren sähkövoimala ja ohitusuoma valmistuivat. Sitä ennen kilometrin mittainen yhtenäinen kuohuva koskijako Saarikoskesta Turpelanlamille. Nykyään tämä luonnonuoma on melkein aina aivan liian kuiva melottavaksi. Poikkeuksellisen juoksuksen aikana pusiokoitunut koskijako on puolestaan vaarallinen.

Joki-Pekka selvittää tämän jakson keväiset kuohut tervaveneellään oikein sujuvasti Max Svedlundin Tervakeisari-kirjassa.



Pekka tarkastaa, että tynnyrit ovat tiukasti kiinni ennen kuin he työntävät veneen takaisin vesille. Virta tempaa heidät välittömästi mukaansa ja alus saa matkan ensimmäisen todellisen kyydin; vauhtia koskessa on peräti kahdeksan solmua. Tämä koski sijaitsee Koskelan tilaa vastapäätä. Sen syvyys vaihtelee metristä kahteen, joten keskitkin yltävät hyvin pohjaan asti. Pekka pitää kaulan joenuoman keskellä ja Lappi yrittää saada perän pysymään samassa suunnassa. Perä heittelehtii hiukan sinne ja tänne, mutta ei vaarallisesti ja parin minuutin kuluttua vauhti ja virtaus alkavat jo hiljua.

Vain kymmenessä minuutissa vene on tahtanut kolmasosan koko Kurejoen pituudesta. Lassinkedon tilalta Lappajärven rannalle joki on rauhallisempi, mutta siinä on silti rajumpiakin virtauksia. Kestää noin tunnin, ennen kuin he pääsevät Ylipään rantaan.

**Max Svedlund: Tervakeisari (alkuteos Tjärärkeisarn) (2005)**

## Alvarin puumerkki Rottalassa



Kuva Anssi Orenmaa

Rottalan kaksiosaisen kosken välisessä suvannossa kannattaa vilkaista ylös oikealle. Siellä komeilee 1800-luvun alkupuolella rakennettu Rottalan talo.

Talon monista vaikutusvaltaisista asukkaista tunnetuin on Alvar Aalto, joka vietti nuorena miehenä monta kesää talossa 1910- ja 1920-luvulla. Talon ylevästä ulkokäymälästä löytyy useita AA-kaiverruksia, joita voi ihailia tulevan akateemikon kädenjäljen varhaisina näytteinä.

**Lähde: Raimo Hautasen kirjoitus Maiju Viitaniemen kirjassa Alajärvi kotiseutumani (1986)**

Rottalan talolla on pituutta peräti 22 metriä

- 1** **Kalettomaniemi**, suojainen lahti, suunnitelmassa kanavayhteys Välijoelle
- 2** **Niskan silta ja pato**, Itäkyläntie 97, Lappajärvi, N 63° 15.641' E 23° 38.094', patokapin muistomerkki parkkialueella
- 3** **Halkosaari**, pirunpelto länsirannalla, nuotiopaikka eteläkärjessä
- 4** **Venelaituri**, N 63° 15.211' E 23° 38.136', hyvä lähtöpaikka pohjoispuolella
- 5** **Veanteensaari**, Lappajärven toiseksi suurin saari, syväneen pohjoispuolella
- 6** **Lukkarinsaari ja Mänkki**, saarten väli matalaa ruovikkoa, taukopaikka Lukkarinsaaren itäpuolen pohjoisosassa
- 7** **Ukonniemen venesatama**, sopii taukopaikaksi, N 63° 13.302 E 23° 42.621'
- 8** **Itäkylän kylätalo**, Uimalantie, Lappajärvi, hyvä taukopaikka, uimaranta, tulipaikka, N 63° 13.35' E 23° 43.039
- 9** **Joensuunsaari**, rannan viidestä pikkusaaresta lähinnä Joensuunsaaren lounaispuoli sopii taukopaikaksi
- 10** **Vieresjoki**, pikku jokea pystyy nousemaan noin 500 m
- 11** **Vieresiemi**, yhteys Joensuun tie 41:n kohdalta, Lappajärvi, N 63° 12.276' E 23° 45.351', hieno taukopaikka, uimaranta, nuotiopaikka, pukukopit, tilaa autoille, luontopolun varrella laavu ja kuivakäymälä
- 12** **Hietojanlahti**, uimaranta, N 63° 10.851' E 23° 46.274'



## Lappajärvi

**Etelä-Pohjanmaan maakuntajärvi ja Suomen suurin kraatterijärvi**

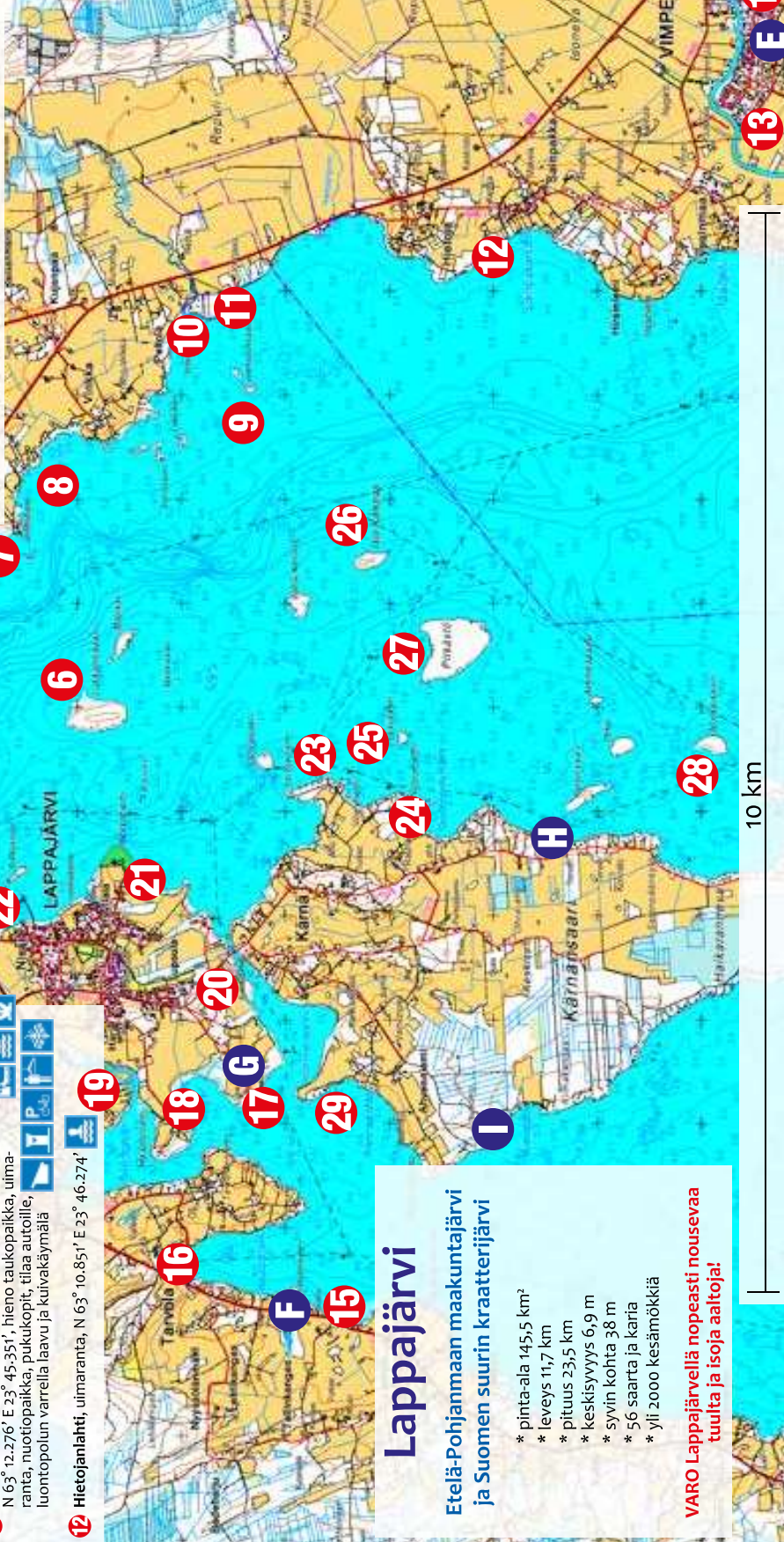
- \* pinta-ala 145,5 km<sup>2</sup>
- \* leveys 11,7 km
- \* pituus 23,5 km
- \* keskisyvyys 6,9 m
- \* syvin kohta 38 m
- \* 56 saarta ja karia
- \* yli 2000 kesämökkkiä

**VARO Lappajärvellä nopeasti nousevaa tuulta ja isoja aaltoja!**

- A** **Horelli Spa Kivittipuu**, Nykäläntie 137, Lappajärvi, 06 561 5000. Majoitus, ravintola- ja kahvilapalvelut, meteorittinäyttely, meteorittiluentopöytä, WC, uimaranta, vuokranootteja
- B** **Järvisuon Golf**, Nykäläntie 177, Lappajärvi, 044 566 1999, 18 reikä, ravintola klubirakennuksessa
- C** **Halkosaari**, Itäkyläntie 97, Lappajärvi, tanssipaiikka, kesäteatteri, 045 128 2600
- D** **Nurkkalan leirintä**, J4445, Lappajärvi, 040 597 5425
- E** **Vimpelin pyöreä kirkko**, lähellä Pesäpalloliigapatsas ja keskuksa palveluineen
- F** **Tähti ja Koivu**, bed & breakfast, Länsirannantie 290, Lappajärvi, 0400 377 335
- G** **Kyrönniemi**, seurakunnan leirikeskus, Kyrönniementie 116, Lappajärvi, 040 184 0640, yösijoja vuokrattavissa leirien ulkopuolella
- H** **Rahkaranta**, majoitusta ja pitopalvelua, Itäsaarentie 178, Lappajärvi, 040 5054921
- I** **Kustaa Viikunan entinen mökki**, yksityiskäytössä, punainen päärakennus ja taloryhmä Kiimalahden keskellä

**Lisää majoituspaikkoja löytyy Lappajärven, Vimpelin ja Alajärven kotisivulta.**

- 13** **Savonjoki**, kaunis 3,5 km helposti melottava väylä Vimpelin keskusta, alajuoksulla peltomaisemaa, ylempänä asutusta
- 14** **Saarikeitä**, N 63° 9.694', E 23° 49.428', Vimpelin Vedon mainikas pesäpalloraena, jonka vierainen venepaikka on paras ranta- ja uimapaikka. Saarikeitän kiertävä uoma ei ole melontakelpoinen.
- 15** **Tarvalan kylätalon uimaranta**, Länsirannantie 289, Lappajärvi, kaunis niemi tulentehtöpaikkoinen, pukukopit, N 63° 11.575' E 23° 33.931'
- 16** **Hautalanlahden uimaranta**, N 63° 12.212' E 23° 34.183', hankala rantautua, pukukoppi, karaokebaari Paalu-paikka auki viikonloppuisin kello 20-02
- 17** **Kyrönniemi**, seurakunnan leirikeskus, huvimaja Aleksei niemen kärkeä, sopii taukopaikaksi leirien ulkopuolella, kiviset rannat, N 63° 11.94' E 23° 36.142'
- 18** **Rapalahti**, lintujen suosiossa
- 19** **Harjunjoki**, kilometrin pituinen kaunis joki, lintuja, ulpukkaa, lummetta, kurjenmiekköjä, myrkykkyeisoa ja vehkaa, pieni laavu läntisellä rannalla
- 20** **Kärnänsalmen kalasatama**, hyvä lähtö- ja taukopaikka Kärnänsalmen vieressä, N 63° 12.091' E 23° 37.859'
- 21** **Palvanniemen kirkkoranta**, kohdasta Felimannintie 11, Lappajärvi, N 63° 12.646' E 23° 38.881', Lappajärven kirkko ja hautausmaa
- 22** **Rakuunatien veneranta**, N 63° 13.168' E 23° 38.192', 200 metriä Lappajärven keskustan eli Nissin palveluihin
- 23** **Vartianiemä ja Vartiasaari**, entisajan merkkitulojen paikat
- 24** **Vöyryniemi ja Uudemmiyranta**, Viivi Bää -tarinan paikkoja
- 25** **Lokkisaari**, vesirajassa runsaasti kärnäntiitä
- 26** **Iso-Kannus**, kapea hiekkaranta itäpuolella
- 27** **Pitkästö**, Lappajärven kunnan omistama pitkä hiekkaranta pohjoispuolella, salaperäinen muistokivi saaren sisäosassa, N 63° 11.061' E 23° 41.245'
- 28** **Norsisaari**, erakon autoitunut mökki saaren keskellä
- 29** **Kannanlahden uimaranta**, vähän uimarannasta etelään noin 20 m rannasta entinen pieni kärnäntilouhos, N 63° 11.24' E 23° 36.29'



### Vuokrakanootteja ja melontaretkiä

Kipinäkodan luonto- ja elämyspalvelut tarjoaa Kivitiipussa kanoottivuokrausta ja opastettuja melontaretkiä. Suunnitelmissa on kajakkien ja kuljetuskaluston hankinta.

**Piia Rajala, 040 595 4952**  
[info@kipinakota.fi](mailto:info@kipinakota.fi)

Kivitiipun omaa kanoottia voi vuokrata omatoimisille retkille.

### Pidemmälle retkelle?

Lappajärveltä voi läpi melontakauden aloittaa myös useamman päivän melontaretken.

Suoraviivaisesti melotuna reitti Lappajärveltä Välijoen, Evijärven ja Ah-tävänjoen kautta Pietarisaareen on 90 kilometrin mittainen.

Järviä, saaria ja lintu- ja tutkimalla voi helposti vaikka tuplata kilometrit.

- 1** Lakeaharju, laskettelukeskus, rullahiittorata ja mökkikylä, hieno näköala
- K** Pyhävuori, patikkapolku, luolamuodostelma, erakon asumus ja hieno näköala
- L** Isoniemen lomamökit, Isoniementie 612, Alajärvi, 040 731 1998
- M** Koivusen lomamökit, kaksi mökkiä Ylipäässä, yksi Karvalassa, 040 092 5229
- N** Lomamökit Korpela & Linnanmäki, 040 731 5044
- O** Ateeljee. Tapio Autio, Tapolanvuorentie 50, Lappajärvi, kivimaalauskirikko, Vuorenpelikon linna, kalliomaalausluola ja näkötorni
- P** Käsiyöpaja Lehtiniemi, Yliranrantie 569, Lappajärvi, 040 5704 091
- Q** Lomakylä Tapiola, Itäsaarentie 531, Lappajärvi, 0400 665 824

10 km

- 30** **Kisaranta**, Lypsinmaantie, Vimpeli, N 63° 9.143', E 23° 46.864', venepaikka ja uimaranta Savonjoen suulla
- 31** **Katajalahden lintutori** ja kalasatama, Pokelantie 433, Vimpeli, N 63° 7.593' E 23° 47.715', läpilleikkaus Lappajärven runsaasta linnustosta
- 32** **Sammakosaari**, mukava rantautumispaikka
- 33** **Vasikkasaari**, hieno taukopaikka, luoteessa Kaunijärven pieni hiekkaranta ja länsipuolellasuurempi hiekkaranta, epävirallinen tulentekopaikka
- 34** **Kuusisaari**, länsipuolella pieni rantautumispaikka kaislojen seassa
- 35** **Iso Selkäsaari**, hieno avoin taukotupa, jossa keittio, kaksi pöytää ja kuusi sänkyä patjoineen, kaksi nuotiopaikkaa, uimaranta, halkovaja
- 36** **Rämäkösäari**, kanootin muotoinen mielenkiintoinen saari. Rantoja kiertää luonnon muodostama valli, jonka keskellä on suomalainen rämäkko.
- 37** **Isoniemen venesatama**, Isoniementie 570, Alajärvi, N 63° 4.569' E 23° 40.228', uimaranta, nuotiopaikka, vieressä SFC Kouvulehdon karavaanaritalue
- 38** **Kurejoen silta**, Rantatie 248, Alajärvi, N 63° 02.858' E 23° 39.222'. Sillan kohdalla hyvä rantautumispaikka
- 39** **Ylipään uimaranta**, ajo kohdasta Rantatie 105, Alajärvi, N 63° 02.99' E 23° 37.565'
- 40** **Aholan uimaranta**, Aholantie 93 (Lappajärvi) kohdasta 170 m kohtalainen peittoite rantaan, N 63°05.834' E 23°36.036'
- 41** **Lehtiniemen uimaranta**, Lehtiniementie päähen eli numeroon 173 asti (Lappajärvi), N 63°06.454' E 23°35.492', pohjoista kohti kaareutuva hiekkaranta, vähän Selkäsaarten kohdan pohjoispuolella
- 42** **Kokkon uimaranta**, Yliranrantie 212 (Lappajärvi) kohdasta hiekkatie rantaan, N 63°07.686' E 23°33.216', pukukoppi ja hieno hiekkaranta Kokonpuron suulla, Kotikarin kohdalla
- 43** **Karvalan Nuorisoseuran uimaranta**, Karvalantie 100, Lappajärvi, hieno hiekkaranta ja huvimaja tulipaikkaoinen, N 63° 8.707' E 23° 32.764'
- 44** **Kärnän laavu**, Korkeasaarentie ja silta, N 63° 9.238' E 23° 39.394', hieno hiekkaranta, käymälät, laavu, nuotiopaikka, pöydät
- 45** **Karppa**, mukava taukosaari, hiekkaranta, hieno tulipaikka, ulkokäymälä, kohtalainen mökki tulisiioineen, metsämaisikkua ja mesimariajoja
- 45** **Kärnänsaaren** länsipuolen harvoja mahdollisia rantautumispaikkoja

# Lappajärven mahtavassa kraatterissa

Suomen suurimmassa ja koko maailman suurimpiin kuuluvassa kraatterijärvenssä on mitä ihmetellä ja ihailia. Tyynellä keilillä Lappajärven eteläpuolella voi nauttia maan avarimmasta selästä, tukikohtana hienot Selkäsaaret. Pohjoisia lahtia voi tutkia tuulisemmallaikin säällä, samoin järveen laskevia Savonjokea ja Hariunjokea. Momi saari tarjoaa hienoja rantoja ja jännittäviä tarinoita. Kärnänsaaren 20 kilometrin kiertäminen näyttää suurimman osan maankuntajärven maisemista. Hyvien taukopaikkojen verkosto on kattava. Uljas melontajärvi:

Lappajärven taivaallisesta alkuperästä on näkyvissä monta todistetta. Pyöreä eteläinen selkä on niistä yksi, samoin järven itäpuolella kohoavat Lauhavuori ja Pyhävuori. Meteoritiin synnyttämää kärkeä on yhä nähtävissä Kärnänsaaren ympäristössä. Hotelli Spa Kivitipun ilmainen meteorittinäyttely sisältää havainnollisen Lappajärven pienoismallin. Kivitipusta voi vuokrata myös melontakaluustoa joko omaoimaiselle tai opastetulle retkelle.



Kivitipun tienoo on melojalle koko Tervareitin paras palvelupiste. Alakerrassa on ilmainen meteorittinäyttely.

## Magnificent Crater Lake

Lake Lappajärvi is the biggest astrolome lake in Finland. It was created 73 million years ago when a half-kilometer-wide meteorite crashed into the ground. A paddler can still see many proofs of the big crash: the wide open part of the lake, the rocky hill range on the eastern side and the unique Kärnäitit stone around the isle of Kärnänsaari. In Hotel Spa Kivitippu you may visit a free meteorite exhibition which includes an interesting miniature model of the lake. They also hire out canoes for both self-made and guided trips. Lappajärvi has a fine selection of accommodation, rest places and interesting islands. On a windy day it is safe to avoid the wide open part of the lake, we suggest, instead, that you then head for the sheltered bays on the northern side.

Lappajärven Selkäsaarien ympärillä aukeaa Etelä-Pohjanmaan avarin veden selkä.



# Lappajärven suuri tarina

Lappajärven suurin tarina alkoi, kun jopa puolen kilometrin mittainen meteoritti tuhosi elämän parinsadan kilometrin säteellä. Ison pamauksen arvioidaan sattuneen 73 miljoonaa vuotta sitten, viiden miljoonan vuoden tarkkuudella.

Erikoista järveä pidettiin pitkään tulivuoren kraatterina. Tähän käsitykseen nojasivat Tulivuori-Market, Tulivuorirock ja leikit kunnan vaakunassa. Vasta vuonna 1976 julkaistu Matti Lehtisen väitöskirja muutti käsityksen järven syntytavasta.

Jääkaudet ovat vuosimiljoonien aikana tasoitaneet korkeuseroja, mutta taivaallisesta syntyperästä kertovat vielä itäpuolen 17 kilometriä pitkä vuorijono, eteläosan pyöreä selkä ja törmäyksessä syntyneet kivet.

Meteoritiin aiheuttamista kivistä erikoisimpia ovat kärnäitit ja impaktiittimantit. Törmäystimantit ovat mikroskooppisen pieniä, joten niistä ei ole houkuttumiksi. Sen sijaan Etelä-Pohjanmaan maakuntakiviksi korotettua kärnäititiä voi ihailia Kärnänsaaren ympäristössä.

Kärnänsaaren länsipuolen Kannanlahteen avattiin aikoinaan jopa pieni kärnäitilouhos turistien houkutteksi. Meloja pystyy noussemaan louhokselle asukkaita häiritsemättä. Se löytyy muutama kymmenen metriä Kannanlahden uimarannan eteläpuolelta, pienestä rinteestä kymmenisen metriä rannasta. Koordinaatit ovat N 63° 11.24' E 23° 36.29'.

Kärnänsaaren itäpuolen paras kärnäititipaikka on pieni Lokisaari. Kärnäittien mosaiikki näkyy rantaviivan tuntumassa saaren pohjoispuolella, kohdassa N 63° 11.305' E 23° 40.528'. Myös Norssaaren rannalla on sanottu olevan kannankiveä eli kärnäititiä.

Varmin kärnäititipaikka on kuitenkin Hotelli Spa Kivitippu, jonka aulan lattiaan, sulhukaivoon ja alakerran sisäänkäyntiin on upotettu kärnäititilaattoja.

**Antti Hyttisen kirjoitus Lappajärven synnystä kirjassa Veden ja ajan virrassa (2005)**



Lokkikarvin pohjoisranta on matalalla vedellä täynnä kärnäititiä.



Meloja pääsee asukkaita häiritsemättä Kannanlahden pienelle kärnäititlouhokselle.



Kivitipun meteorittinäyttelyyn kuuluva Lappajärven pienoismalli avaa näkyvät myös pinnan alaisiin syvänteisiin.

## Ponttoniuittoa

Mahtava Lappajärvi oli iso haaste tukin uittaille. Tukit koottiin Kurejoen suulla isoiksi lautoiksi, jotka hinattiin ponttoonilla järven halki. Hyvällä säällä matkaan kului puoloista vuorokautta.

Ponttooni kulki eteenpäin, kun 15-20 miestä pyöritti kelakankia, jolla lautta hinautui kohti ankkuriveneen pudottamaa ankkuria. 1920-luvulla avuksi otettiin kahden hevosen voima, mikä puollitti ponttonilla tarvittavien miesten määrän. 1930-luvulla käyttöön tulivat moottorihinaajat ja varppaajat eli pukserit.

Osa tukeista pääsi uiton aikana karkuun, minkä vuoksi niitä metsästettiin jälkikäteen. Kirjailija Antti Tuuri teki kesinä 1959 ja 1960 Lappajärven juuri tällaisia kesätöitä. Kertomus järvestä kirjassa Tuuri koluua kaikki itäselän saaret tervatulla southeve-neellä.

**Antti Tuuri: Kertomus järvestä (1981), s. 42-49. Järviseedun historia III (1990), s. 305-312. Marjatta Yli-Olli: Järvi näkyy! Aholan sukua ja järviselästä elämää (2003), s 192-200. Raoul J. Granqvist: Min österbottniske fär (2012), s. 60-102.**



Hevosponttooni Lappajärven selällä kesällä 1931 itsensä Kustaa Viikuman kuvaamana.



## Uittomiesten matkassa

Niilo Kivisen romaani antaa eläväisen kuvan haasteista, joita Lappajärvi tuo uittajille. Jo saapuminen Kurejoelta herättää kunnioitusta.

Niin, he olivat nyt Lappajärven rannalla, järven, joka ei ole hoikka, mateentapainen suikulainen niin kuin Ätsäri, vaan levedä, lyhytdäntä leipukka kuin lähna. Oikeinpa se näytti kokojoukon mahtavammalta Ätsäriä. Et sen laajuutta nämä ylimään miehet oikein käsittäneet eivätkä tarkalleen erottaneet karrnän saarta, taloineen, seisossaan Alajärvestä tulevan löen suussa Lappajärven eteläisimmässä perukassa.

Uittajat saavat nykyin maistaa sekä hyvää että huonoa keliä.

Kauniilla ilmalla, joksinkin tyynellä mennä heijaltin, iloissa pakinoissa, järven pinnalla; kaunisti hopeilevästi heijasti auringonsäteet vedessä, joka näytti laevalta kuin meri ainakin. Tätä näin hauskaa kulkua kesti runsaasti puolitoina vuorokautta.

Mutta silloin alkoi läntisellä taivaanrannalla sientyä vihantaan pilveen. Se synkenemistään synkeni, jymisi, salamoi ja yhä kohosi pilvi. Järven pinta näytti varsin synsältä. Tuulemaan rupeesi, se ytyymistään yhtyi. Ankkuri oli laskeutu aivan pouttoon viereen, mutta ei se pohjassa kiinni pysynyt. Ja vetä alkoi tulla, sanoi niin kuin taivaasta mahtui. Pian olivat miehet läpimärkinä. Rämähdellen, ikään kuin kalliota särkien, ralkui ukkosen jyrinä nyt niin kammatavaltalla näyttävällä Lappajärvellä.

**Niilo Kivinen: Tuppelan Kalle ja Koturi-Heikki (1889), s. 79-85.**



## Patokapinan hedelmiä

Lappajärvellä tehtiin 2.5-1979 suoran toiminnan historiaa, kun noin 1200 järviselutulaista rakensi laittoman kansapadon Niskan sillalle.

Toista kilometriä pitkä traktoreiden jono purki kolmen tunnin ajan kivlastinsa veteen. 16 metriä pitkä pato nosti veden pinnan sille tasolle, missä se lappajärveläisten mielestä kuului olla.

Seuraavalla viikolla kaksi keskusrikospoliisin miestä aloitti kuulustelut. Kun 111 lappajärveläistä oli kuulusteltu, ilmoitettiin nimismiehen kansilaan kolmisensataa uutta kuulusteltavaa. Heidän mukaansa noin 1600 ihmistä olisi vielä valmis tulemaan kuultavaksi. Kuulusteluista ei tosin ollut paljon hyötystä, sillä kukaan ei muistanut, mistä oli saanut tiedon padon rakentamisesta.

Heti tämän jälkeen keskusrikospoliisin miehillä alkoi keksäloma, eivätkä he enää palaneet poliisitehtävissä takaisin. Toinen poliisista tosin palasi hakemaan morsiamen, jonka hän oli ehtinyt löytää kuulustelujen lomassa. Pari vihittiin seuraavana vuonna ja keväällä 1981 syntyi patokapinan ensimmäinen lapsi.

**Padolla määräteltiin järven pinnalle alaraja, joka sillä tulee olla, julistaa patokapinan muistomerkki Haikosaaren parkkipaikann koiillisuudessa, lähellä Niskan sillata.**

## Lappajärven turismin aiku

Notta Lappajärvelläkin on yhräjä mäjiellä eletty kaikkes rauhas ja rakkaures kylälaasten ja naapurien kesken, hiljaasta arkielämää kotosis askarahis. Turmelusta ovat tuonehet vain ne monet sarat kesävierahtat, Helsingkiä ja Vaasaa myöreen, kauhava- ja lapualaasista puhumatta, jotka hyppäävät siellä kesäkanaan työkönsä viikonloppua viettämas ja muka kalastamas, mutteivät tee muuta kuin ryypipivivat ja kuuppiivat järvenhen notta sokkaavat koko laajan ja kauniin Lappajärven veren – elikkä veen niikun siellä kans sanothan.

Ne on justihin nua muulta tuliehet kesävierahtat ja herras-teljat, jokk' on tuonehet iryllisen ja netkseellisen Lappajärven rannoille nykyajan turmeluksen, kevytmielisyynen, ryyp-pöön ja rannalla-makun kirjavis uimapuuvis keskellä pou-tapäivää, heinäaikaanaki. Ja kaiken muun pahuuren. Notta

## Vimpelin Väinämöisen visiot

Eeli Kivinen:

### Lappajärvi

Lappajärvi, suuri ja suloinen, aalloilla aurinko palaa, veden hehku herkkää, hurmaava kuu silta sineesi valaa. Vaiti seison vuorella palvoen, yli Uhrikiven katselen Pyhävuorella aaltojen yli. Siinä aukee aavana edessäin kotiseutuni lämmin syli.

Lappajärvi, suurta ja suloisia suvi-iloin saariksi soutaat, ja lokkien laulaisa luotoilla kotirantaan verkkoja noutaa, ja kuulla, kun keimulla laulu soi, siellä nuoret laulaa ja karkeloi, eläjä ja talostella ja saunan laiteilla lauantaisen aaltoihin polskutella.



CD-levy **Vimpelin Väinämöinen (2000)**, sisältää viisitoista Eeli Kivisen laulua ja niiden välissä hänen kertomuksiaan.

Lappajärven rannalla, Vimpelin Pokalannejen tuntumassa eli yksi maan persoonallisimmista muusikoista, Vimpelin Väinämöinen eli Eeli Kivinen (1900-90). Soittaja ansaitsi tittelinsä tunteillisilla lauluillaan, joissa soi järvisuuden koko perintö Livonlähteeltä Ähtävänojoelle. Kivinen sommitteli laulun jopa järvisuuden kuuden kirkon kirkonkellojen sävelmistä.

Vimpelin Väinämöinen kertoi löytäneensä melodiansa Lappajärven laimeiden liikkeitä tutkimmalla. Sävelmää etsiessään Vimpelin Väinämöinen kulki Lappajärven rantaan ja piirsi viivoja hiekkiaan. Laineet tulivat ja jäivät jälkeensä kuin nuot-tiviivaston.

Myös vedenneidot soittivat Väinämöiselle ja heidän johtajansa Rämula kirjoitti lauluja aallon tyttöjen rantahiekalle piir-tämille viivoille. Juhannusyönä 1916 aamuneljättä Kivinen näki neljä vedenneittoa Katajalahden ruohikossa.

**Ritva Tuokko (toim): Vimpelin Väinämöinen (1993).**



**Vimpelin Väinämöinen eli Eeli Kivinen luki planeettojen soitttoa Lappajärven hiekkiaan piirtyneistä nuottiviivoista.**

Aallonkärmes oli näytettytynyt vielä siihen aikaan, esihistorialinen lisko joka asui tuivuorijärven metaania hengittävässä pohjassa. Ömsköldsvikiä oli käyty katsomassa kauempaakin, kangastus oli pysynyt paikallaan monta päivää.

Näin Arto Melleri (1956-2004) kuvasi mummuunsa kertomaan näkyä, jossa Ruotsin Ömsköldsvik oli ihmeellisesti ilmestynyt Itäkyliästä Lappajärven suuntaan katsoessa.

Lappajärvi ja sen itärannan seudut olivat Arto Mellerin perimmäinen sielunmaisema, kirjoittaa elämäkerturi Martti Anhava. Melleri ei ollut soutaja, purjehtija eikä kalastaja, mutta ”järven maaginen läsnäolo” oli hänelle tärkeä. Tämä näky pitkin Arto Mellerin tuotantoa. Lappajärven saaret ja Itäkyliän maisema ovat läsnä runoissa ja lastuissa.

Tuhkani pitää testamentin mukaan sirotella Lappajärveen lentokoneesta.

Näin Melleri kirjoitti vuonna 2001, neljä vuotta ennen kuolemaansa. Testamentin määräys jäi toteuttamatta, sillä runoilijan hauta on Helsingissä.

**Arto Melleri: Runot (1972-2004).**  
**Arto Melleri: Rubinisilmäinen päikkallosormus (1985).**  
**Martti Anhava: Romua rakkauden valtakielä, Arto Mellerin elämä (2011)**

## Arto Mellerin näyt

Arto Melleri:

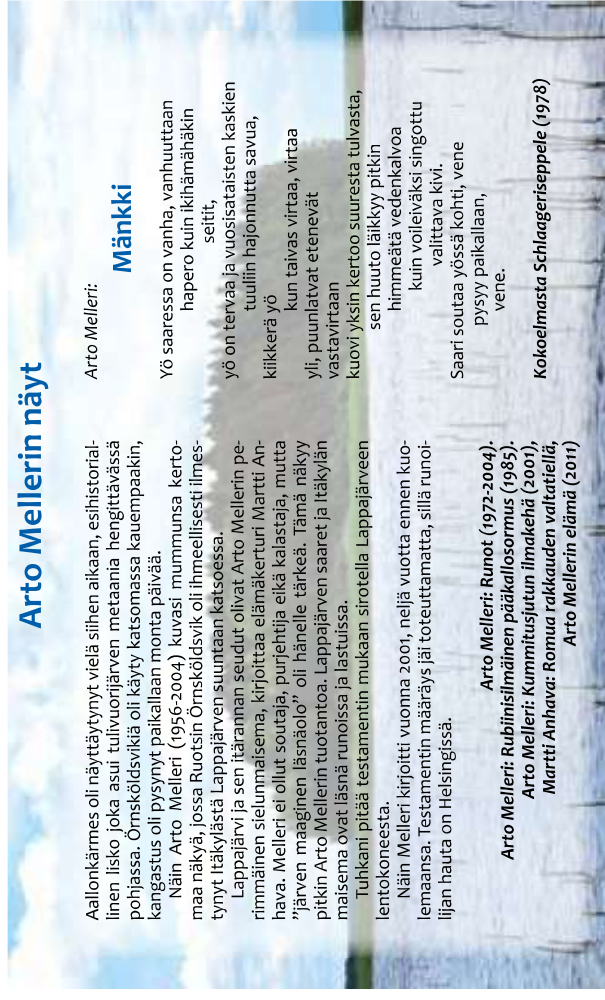
### Mänkki

Yö saarassa on vanha, vanhuuttaan hapero kuin ikhämähäkin seitti,

yö on tervaa ja vuosisataisten kaskien tuuliin hajonnutta savua, kiihkerä yö kun taivas virtaa, virtaa yli, puumatvat etenevät vastavirtaan

kuovi yksin kiertoo suuresta tulvasta, sen huuto läikkyi pitkin himmeätä vedenkaivoa kuin voileiväksi singottu vaihtava kivi. Saari soutaa yössä kohti, vene pysyy paikallaan, vene.

**Kokoelmasta Schlaageriseppele (1978)**



## Aarteita etsimään

Tervareitti on täynnä kansantarinoiden aarteiden kätköjä. Erityisen paljon aarrepaikkoja on Lappajärvellä, jonka aarreariksi mainitaan Veanne, Lukkariinsaari, Salonpään saari, Vasikkasaari ja Rämäkkösaari.



Jännittävä Rämäkkösaari on yksi Lappajärven aarrearista.

## Merkillisiä tapauksia

Lappajärvi on aarteiden lisäksi rikas myös kummitustarinoista. Tässä viisi tarinaa, jotka löytyivät Tervareitin tutkimuksista Kansanunousarkistosta.

Erään kerran oli muuan Kärnän isännistä ollut heinän niitolla Kiimaniemen niityllä. Viikates kun tlysi, meni hän sitä takkuamaan rantaan. Silloin hän ihmeekseen näkee suuren miehen käyvän edessään olevan lahden poikki, vinoisti hänen ohitse. Mies oli rauhallisesti astellut tyvennä vettä myöten ohi häviten niemen ta.

**Jaakko Loukola 1933**  
Järvenssä oli niin ikään väkeä. Erdän kerran oli muutamia Kärnän naisia ollut pyykillä Lintuin lahdelta. Siellä he näkivät kunika kaksi vesihimistä nousi järvenstä maalle, lähellä ranta-olevalle aidalle istuutuen, suken siinä hiuksiaan. Hetken päästä taas painuivat järveen takaisin, häviten sinne.

**Jaakko Loukola 1933**  
Nyt vuosi taaksepäin, oli tuossa saarella (Pitkästöössä) metsästämsä itsellinen Vihtori Kärnä. Hän lähestyy pssy kalnalossa enistä Tuorramden asuinpaikkaa. Paikalla on enää pieni aitta, joka on muutettu kalatuvaksi. Hänen kumma- seen tulee täällä kalatuvasta lyhenlärtä nainen kävellen

## Norssisaaren erakon jäljillä

Norssisaari on suuri saari ja siinä on erakon maja. Käveleminen polkua majalle, joka on jo silloin romahtanut, puolisiksi maahan kaivettu kammi, ja tutkimme erakon päiväkirjaa ja kirjoja, joita hän on lkenut. Uskonollista kirjallisuutta siinä on ja päiväkirjassa merkintöjä pienistä tekemisistä ja harvoista käymneistä mantereelta, ilmoista. Erakko on raivanut pienet pelot kammin ympärille ja rakentanut eläimille suoja. Kuinka kauan erakko on saarella asunut ja miksi hän on sinne tullut, ei meillä selviä.

Moni aarretarina liittyy isonvihan vuosien 1714-15, jolloin arvoesineitä kätettiin venäläisiltä vainoojilta. Tuolloin katosi myös Lappajärven toinen kirkonkello. Kello on vieläkin löytymättä, vaikka monella on ollut sen paikasta varma käsitys. Arto Melleri kertoi oman kantansa Keskipäivä-runossa (1978): Veanteen syväyksessä soivat / upotetut malmikellot / ikuisia kahdentoisista lyöntäjä.

Veanteen syväyksen lisäksi kirkonkellon pillopaikan on tiedetty olevan kirkon edustalla olevan Paivaniemen hiekkassa, Hietojen hiekkassa, Multisillan päässä, Vieresojen suulla, Savonjoen suulla ja Välijoen Lemmonsillimässä.

Pyhälahen Antti kertoi, että Lappajärven kirkonkellot on upotettu Vimpelin jokisuuh. Kalastaja airon sen silmuikkaan ja hakoon väkää. Airo oli vaan pysynyt, mutta ei vaan kellon ole saatu. Tällainen Erkki Sepän kertomus vuodelta 1939 on tallennettu Kansanunousarkistoon.

Lappajärven vesiin on tarinan mukaan upotettu myös lappalaisten noitarummut eli kannukset. Niistä ovat saaneet nimensä Iso-Kannuksen ja Vähä-Kannuksen saaret. Iso-Kannuksen mystistä mainetta on pitänyt yllä myös saarella 1700- ja 1800-luvulla ollut ruttohautausmaa.

## Pitkästön salaperäinen laatta

Pitkästö on Lappajärven kolmanneksi suurin saari – ja yksi kiinnostavimmista.

Maihinousu on helppoa pohjoispuolen pitkälle hiekkarannalle, joka on Lappajärven kunnan omistuksessa. Hiekkaranta ja sen ympäristö on ollut 1960-luvun lopulle asti nuorisoon suosima koontumapaikka. Nykyään kunta kauppaa mökkikomitteja saaren länsirannalta.

Pitkästön kullinen kulma on hyvä esimerkki Lappajärven suurempien saarten kasvillisuusvyöhykkeistä. Aluksi näkyvintä rantavyöhykkeen matalaa kasvillisuutta, muun muassa ahusouluheinää ja virmaluuta. Toiseksi tulee pensaskerros ja kolmanneksi lehtipuuvaltainen rantalehto. Rehevässä aluskasvillisuudessa on paljon ruohovartisia kasveja. Saarella kasvaa myös vanhoja petäjäiä.

Lappajärven kunta omistaa myös rannalla olevan pikku mökin, jonka takapihalla seisoo pari puuveistosta. Mökin oikealla puolella alkaa pieni polku kohti etelää. Hetken päästä sen oikealla puolella näkyvät romahtaneen ladon jäänteet. Siitä oikealle eli länteen kääntymällä voi etsiä kivisiä perustusten jäänteitä. Niistä vielä vähän länteen jatkamalla tulee vastaan pieni muistokivi, jonka takana seisoo puinen risti.

Kivessä on useita taidokkaita kaiverruksia, joista selvimmin erottuvat kirjaimet VIVI BOA. Näille sanoille on esitetty useita selityksiä. Yleisimmän tarinan mukaan kivellä kunnioitetaan Viivi Bään nimen pian muistoa. Kiven lisäksi mitään muuta dokumenttia Viivi Bäästä ei ole tiedossa.

Tarinan mukaan Viivi Bää muutti isonvihan aikana rannikolta venäläisiä pakoon Kämänsaaren pohjoisosassa olevan Söder-Kärnän talon pihaiksi. Vainoajat tunkeutuivat kuitenkin vähitellen myös näille seuduille. Sen takia rakennettiin pillomaja Vöyryniemeen, vartettiin Uudemiitynranalle kaksi pakovenettä ja virteltiin varoitustulien verkosto.

Elokuisena aamuna vuonna 1715 söderkärnäiläiset huomasivat Lappajärven itäranalla Ukoniemiin varoitustulien palavan. Tuuli sytyttiin nopeasti myös Kämänsaaren Vartiemielle. Koska tuli ei palanut Pylvävuorella, arvattiin vihollisen tulevan pohjoisen suunnasta, ehkä kohti Kämän salmen lousia. Talon koko väki lähti ruokatarvoineen piilopaikkaan Vöyryniemelle. Viivi Bää lähetettiin vartiomaan pakovenettä.

Kolme ryöstäjät tulivatkin Söder-Kärnään ja huomasivat jääneensä kokonaan vaille saalista. Kaksi ratsuin kulkevaa kasakkaa lähti haravoimaan lähimaastoja. Vöyryniemen pilloa he eivät huomanneet, mutta Viivi Bää kuuli heidän lähestyvän pakovenettä. Viivi irrotti molemmat veneet ja lähti soutamaan toisella kohti etelää. Hän oli ehtinyt jo kauas, kun venäläiset osuivat rantaan ja huomasivat soutajan. Tuuli oli ajanut toisen veneen lähelle rantaan, josta se oli helppo käydä sieppaamassa. Venäläiset päättivät lähteä soutamaan veneen perään, koska vene saattoi olla täynnä ruokatarvaa tai yksinäinen karkulainen saattoi paljastaa talon piilopaikan.

Viivi huomasi takaa-ajajat ja mielti jo rantautumista Lokkisaareen. Hän päätti kuitenkin jatkaa isompaan Pitkästöön, jonka metsikössä olisi helpompi piiloutua. Viivi ehti kuitenkin Pitkästön pohjoisrantaan vain vähän ennen takaa-ajajia. Hän lähti juoksemaan metsäpolkua pitkin, mutta kasakat saivat hänet kohta kiinni. Vihailevat vainolaiset yrittivät kuulustella Viiviä. Kun se ei tuottanut tuloksia, kasakat suuntasivat kiukkunsa nuoreen tyttöön, raiskasivat hänet rajusti ja pakenivat saarelta.

Söder-Kärnän väki oli seurannut tapahtumia Vöyryniemen piilostaan ja uskonut Viivin selviyneen, koska venäläiset olivat palanneet melko pian takaisin. Kun Viiviä ei kuulunut litaan mennessä, häntä lähdettiin etsitään Pitkästöstä. Viivin alaston ruumis löytyi metsäpolulta ja tuotiin murhemielellä talolle.

Viivi Bään hautapaikasta tarinat eivät kerro. Myöskään muistokiven tekijästä ei ole mitään tietoa. Sen kansa kuitenkin tietää, että vielä nykyäänkin Pitkästön saaren pohjoisrannassa saattaa elokuussa näkyä nopeasti kulkeva ja äkkiä katoava valkopukuinen olenno.

**Kuvaus Viivi Bäästa perustuu Veikko Korvelta saatuihin tietoihin.**



Tervareitin kartoituksissa tarvittiin kolme retkeä Pitkästöön, ennen kuin muistolaatta ja sen eteen pystytetty risti löytyi. Paikan koordinaatit ovat N 63° 11.061' E 23° 41.245'.



Pitkästön salaperäisen laatan syntyajasta ja tekijästä ei ole tietoa. Kaiverrusten merkityksestä on erilaisia arveluja.



Pitkästön pohjoisrannan tuntumassa on tällaisiaikin haamuja.

# Väljjoen viherväljällä

Väljjoen melonta voi alkaa Niskan padon yläpuolelta. Pieni pato on myös melko helppo ohittaa vasemmalla puolelta. Kalettomanlahden ja Väljjoen välillä kaavailaan reilun kilometrin kanavaa, joka ohittaisi Niskan padon.

Puolivälin jälkeen vastaan tulee Hanhikosken korkea voimalapato. Vasemmalta puolelta maihin nouseva selviä muutaman kymmenen metrin kantamatkalla. Ohituksen sisältä silloin kaksi pudotusta, joista jälkimmäinen laskee jyrkästi joen kapealle rantatekelle. Padon oikealta puolelta nousemalla ja tiestä seuraamalla pääsee joelle loivasti laskeville luiskille. Heinittynneemmälle luiskalle on noin 300 metriä, parempikuntoiselle vähän yli 400 metriä. Hanhikoskelle kaavailaan ohitusta helpottavia rakenteita.

## Hanhikosken pato on nostanut Väljjoen pinnan paikoin järvimäisen leveäksi.

- Halkosaaren parkkipaikka**, Itäkyläntie 97, Lappajärvi, N 63° 15,641' E 23° 38,094' patokapin muistomerkki koillisessa kulmassa
- Niskan silta ja pato**, rannalle nousu vasemmalta hieman hankala, hyvä lähtöpaikka noin 50 metrin päässä, N 63° 15,721' E 23° 38,109'
- Kalettoman lahti**, kaavailtu 1150 metriä pitkän Väljjoelle johtavan kanavan lähtöpaikaksi
- Kumpusaari ja Kumpul lahti**, kivikautinen asuinpaikka joen vastarannalla
- Väljjoen leveys**, Hanhikosken voimalapato on nostanut 2,5 km pitkän ja paikoin yli 200 metriä leveän vesimaiseman. Maatalous viljityä vasemmalla rannalla, linnut oikealla.
- Perälampi**, 800 metriä pitkä lahti on suojaipaikka linnuille.
- Joutenvirta**, 2 km kapea osuus sai nimensä joutsenista.
- Sirppikoski**, entinen koskipaikka nimettiin sirppimäisen muodon mukaan
- Lemmonsilmän leveys**, 2 kilometrin pituinen voimalaa edeltävä järvimäinen leveys on jopa puoli kilometriä leveä. Pohjattomana pidettyyn Lemmonsilmään liittyy tarinaa.
- Hanhikosken pato**, Myllytie 26, Evijärvi, N 63° 19,920' E 23° 33,976' Rakennettu 1968, ohitus maitse, vasemmalta kantaessa noin 10 ja 7 metrin laskut, oikealta ohittaessa 300 ja 400 metrin kantomatkat loiville luiskille. Kivikautinen asuinpaikka.
- Voimalan alakanava**, kallioon louhitu voimalakanava on noin 3 km pitkä ja 10 metriä leveä

**12 Kirsilän silta**, Kirsiläntie 85, Evijärvi, N 63° 20,802' E 23° 31,835'

**13 Kirsilänkoski**, entisen kosken vasemmalle puolelle kätkeyty löhlämikko, pieni laavu, nuotiopaikka ja uimaranta, joille on helppo nousta vasemman puolen niemen takana aukeavan lahden kautta. Niemelle kääntyy tie kohdasta Kirsiläntie 87, Evijärvi.

**14 Pyövelinmänty**, historiallinen tuomiopaikka (ks. seuraava aukeama)

**15 Varispuuro**, 400 m pitkä puuro, jonka molemmilla puolilla aukeaa hieno melottava rämesokkelo

**16 Kaustisentie silta**, Kaustisentie 285, Evijärvi, N 63° 21,909' E 23° 31,178'

**17 Uittomieskämpä**, 500 m Kaustisentie 290 kohdalta kääntyvää hiekkatietä, N 63° 22,431' E 23° 30,743', Evijärvi-seura pystyttää vuonna 2016 suuren hirsikämpän, jonka käytön ohjeistus tulee seurain kotisivuille. Kämpälle johtavan tien varrella on veneenlaskupaikkoja

**18 Pikkujoki**, pieni sivu-uoma kiertää Välisaaren

**19 Jokisuunlahti**, kaislikoiden seasta avautuu lintujen suosima Evijärven Jokisuunlahti. Sen kautta on 2,5 km Ruumissaaren taukoalueelle ja 5 km Sillankorvan leirintäalueelle

**20 Valmosan lintutorni**, patikkayhteys Viskarinmäeltä, pyritään avaamaan yhteys myös Jokisuunlahden suunalta.

**A Lomakylä Tapiolan** vuokramökki oikealla rannalla ennen Koskeläntien siltaa, Koskeläntie 35, Lappajärvi, 0400-665 824, [www.lomatapiola.com](http://www.lomatapiola.com)

## Kalareissulle

Jos Lappajärven ja Evijärven väliseen lintumelontaan haluaa yhdistää kalastusta, on Väljjoen Kirsilänkoski (nro 13) sopiva paikka pysähtyä ja vaikkapa yöpyä. Pikkulaavu tarjoaa suojaa parille, mutta teittrakin mahtuu paikalle. Uimarannalta on hyvä pulaittaa jokeen ja uida valkka Lammasaareen ihallemaan vastarannan Pyövelinmäntyä (nro 14). Iltapalaa voi narrata laavun vieressä olevasta löhlämästä. Luvan voi maksaa laattikkoon.

## Green River Between Two Lakes

The river Väljjoen (= the river in-between) is a 17-kilometer-long calm stream situated between the best two paddling lakes in Southern Ostrobothnia. The banks of the river offer a variety of beautiful views.

The paddler has to go past two dams. Niska dam is not much of a trouble. It is also possible to start the trip after it. The second one, Hanhikoski, is much bigger and requires some effort. If you go ashore on the left side, you do not have to carry the canoe a very long distance, but beware of two steep slopes. On the right side you have to carry the canoe for 300 or 400 meters before getting easily back to the water.

5 km

# Voimala mullisti Välijoen

Välijoki oli kova pala tervatynnyreiden kuljettajille ja tukkien uituttajille, sillä joessa kohisi kuuden kilometrin mittainen peräkkäisten koskien ja myllyjen jaks: Lammi, Koiraikoski, Sahikoski, Sirppikoski, Niemikoski, Hanhikoski, Akankoski, Kuusmannin koski ja Kirsilän koski.

Perkaukset alkoivat muuttaa tätä maisemaa kohta sotien jälkeen. Lopullisesti sen mullisti vuonna 1968 rakennettu Hanhikosken voimalaitos. Koskijaksen tilalle tuli voimalan yläallas, korkea voimalaitospato ja alapuolella kallioon louhittu alakanaava. Vain Välijoen viimeinen kolme kilometri jäi luonnontilaan.

Sähkövoimalaitoksen aloittaessa tunnelmat olivat korkealla. Heikki Kultalahti kirjoitti voimalan vihkäisiin runon, joka huplentuu näin:

On vesirattaan rakentajat poissa.  
On koski Kirsilästä tuotu Pukkilaan.  
Vesi hiljaisena virtaa Välijoissa.  
Sähkövoimaa jätuhaa kulleissaan.

Seestynyt on selväs ilmapieli.  
Vangittu on koski vaahrtopää.  
Sydäimestä nousee kiitosmieli  
heille, jotka auttoi tänne elämään.

On Sampo saatu, vaiikka piskuinenkin,  
aina kuitenkin se joutain tuottaa.  
Se sanottu on usein ajemminkin:  
hän ensin saa, ken itseensä voi luottaa!



Hanhikosken voimala on rahhasampo omistajille ja ohitettava este meloilijalle.

## Tervakeisari Välijoen koskissa

Joki-Pekan 1700-luvun lopun matka kohti Pietarsaarta jatkui Välijoen kautta. Kokeneelle tervakeisarille Välijoen kosken eivät tuota isoa päänvaivaa.

Edessä siintää Ylikoski, mahtava koski, joka on kuitenkin suora ja siinä on kuitenkin syvä keskiränni. Kyrttiä he kyllä tulevat saamaan tarpeeksi. Pekalla ja Lapilla ei kuitenkaan ole minkäänlaisia vaikeuksia pitää vesi suorassa tässä koskessa. Puidosta Lappajärvestä Evijärveen virtaus metriä, suurin osa siitä tämän kosken yhteydessä. Virtaus saattaa olla voimakkuudeltaan jopa kymmenen solmua. Törmääminen kiveen sellaisella nopeudella olisi kohtalokasta myös lujalle tervaveneelle.

Tuskin ehti virta edes laantua, kun vene saavuttaa Hanhikosken. Putous on matalampi kuin äsken, mutta muutamam alapuolella vaamivat kiviesteet on vältettävä. Nämä esteet on laitettu paikalleen ihmisen toimesta. Vesiiräni, joka johtaa veden siirratuksiin, alkaa näiden kivien kohdalla. Paikalliset isännät ovat rakentaneet koskeen sekä myllyn että sahan.

Kaikki sujuu kuitenkin hienosti.

Virtaus on tästä alkaen rauhallinen, mutta sulavedet kuljettavat nyt venettä niin kovaa mukanaan, ettei Lapin tarvitse lainkaan soukua. Ne ovat hyvää vauhtia matkalla alas Grilsin tilalle. Grilsin, tai Kirsilän kohdalle isännät ovat myös rakentaneet jalkamyllyn ja yksiraamisen sahan.

Nyt tarttuu Lappi airoihin, Evijärvi hämmöttää jo edesssäpäin.

Max Svedlund: Tervakeisari (alkuteos Tjärkeisarn) (2005) 176 sivua

## Pyövelimänty todistajana

Välijoen Kirsilässä on järvisedutulaisten entinen käräjäpaikka, kartalla numeron 14 kohdalla, aivan joen rannalla.

Miksi juuri tässä, sille on hyvä seltitys. Entisinä aikoina asutus levisi jokivartta pitkin kohti yläjuoksua, mutta ruotsinkielinen virkakunta pysyi paikallaan meren rannikolla. Kallioinen paikka pitkän koskijaksen alapuolella oli hyvä kompromissi, jossa veneellä jokea nousut tuomari kohtasi tuomittavansa. Tästä paikasta tuli Pyövelinkallio ja sillä kasvavasta petäjästä Pyövelimänty.

Oikeutta käytiin paljaan taivaan alla ja tuomio pantiin toimeen heti. Usein kyse oli raipparangastuksesta. Pyövelimännyn rungossa sanotaan vieläkin näkyvän orkamät niissä kohdissa, joissa oli määllyt raipottavan sitomista varten.

Männyn kerrotaan todistaneen myös yhtä kuolemantuomiota. Uhrina oli nuori palvelustyttö, joka oli surmannut lapsensa onnettomasti päättäneen rakkaussuhteensa jälkeen ja oli sen jälkeen joutunut itse teloitetuksi. Itse männynkin sanotaan surreen teloitusta niin, että sen kasvu oli siittä kärsinyt.

Mutta siellä Pyövelimänty aina vain seisoo, nykyään Tervareitin kyltin opastamassa paikassa.

Marja-Liisa Jokela: Joki, kylä – ajanvirta, kirja Evijärven Jokikylästä (1996).



Heikki Välijoki kertoi Pyövelimännyn tarinan Tervareitin kartoitusmeloilijalle.

## Lemmonsilmän salaisuus

Lemmonsilmän maisema on mullistunut vielä enemmän kuin muun Välijoen.

Hanhikosken voimalaa edeltävä puolen kilometrin leveys peittää alleen entisen sivuhaaran, Pikkujoen. Sen varrella oli uportavaa suota, jonka vieressä oli pohjattomana pidetty syväme ja voimakas pyörre, Lemmonsilmä. Kansa piti pyörrettä lemmon eli paholaisen silmänä, joka piti varovasti kiertää.

Latautunut paikka ja nimi johtivat uusiin tarinoin. Kun isonvihan aikana Lappajärven kirkonkelloa vietiin ryssä pakkoon, putosi reki jäihin juuri Lemmonsilmän kohdalla. Samalla sinne meni kuparikkatilla. Tai sitten kello kätettiin tarkoituksella syvään piiloon. Samassa silmässä on sanottu olevan myös lappalaisten kirkonkellot. Kosken Matti -vinaan tiedetään yrittäneen nostaa näitä aarteita ylös, mutta huonolla menestyksellä.

Kun entisen Lemmonsilmän syvydeksi oli ennen arvioitu 6-7 metriä, löytyi pohja nykyään yli 10 metrin syvyydestä. Kartalla numeron 9 osoittama paikka on melko tarkkaan kilometri ennen Hanhikosken patoa. Levenevän suvannon eteläpäässä olevan Kuplinsaaren länsipuolella. Parhaiten sitä voi ihailia aivan vieressä olevalla mäntysetä niemellä – ellei sitten yritä melos peräti pirunsilmän ylitse.

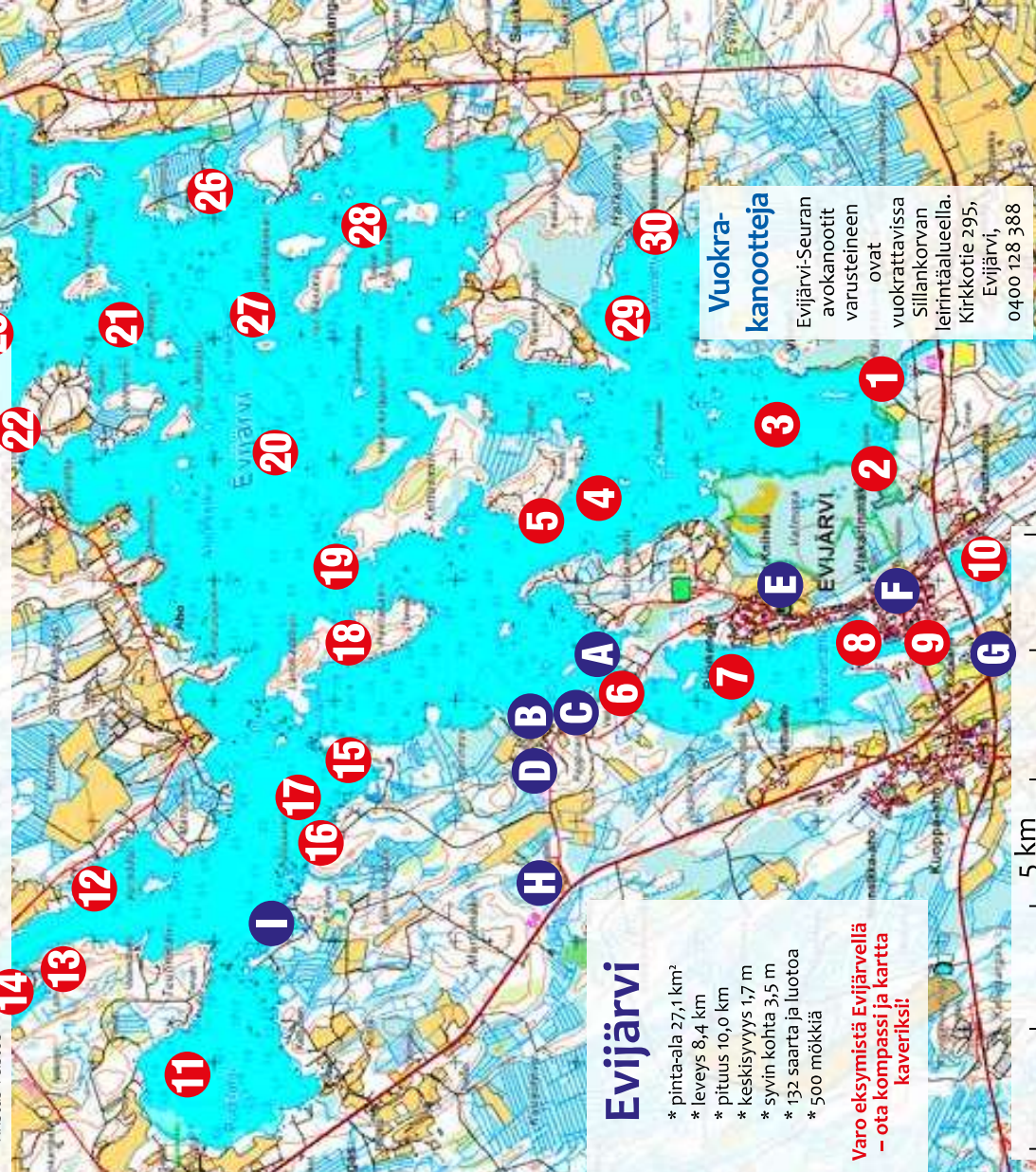
Marja-Liisa Jokela: Joki, kylä – ajanvirta, kirja Evijärven Jokikylästä (1996).



Lemmonsilmän maisemat ovat nykyään avaria.

- A** Sillankorvan leirintäalue, Kirkkotie 295, Evijärvi, 0400 128 388, N 63° 23,241' E 23° 27,77', mökkimajoitusta, kahvila, melontalaituri, uimaranta, kanoottivuokrausta
- B** Star Garden, Rantapolku, Evijärvi, 0400 561 911, huoneistoja rannan tuntumassa
- C** Kartanohotelli Ruurikkala, Kirkkotie 401, Evijärvi, 044 544 6054, entinen pappila, pääosin omissa käytössä
- D** Evijärven taivastelijoitten Tähtitorni, Kirkkotie 419, Evijärvi, 040 066 7105, auki ti klo 19-21
- E** Evijärven kirkko ja tapuli, Antti Hakolan rakentama 1759, Erkki Lahden eli Pitti-Pojan veistämä vaivaispoika ja Kristus-veistos

- F** Evijärven keskus, Uttomies-patsas, Limutippu eli Ilmonaditehdasmuseo, Ravintola TuuHet, kauppoja
- G** Liikenneasema Mäntyhovi, Kautsientie 1, Evijärvi, 040 588 9450, lounaspuffit
- H** Maaliskartano Puustelii, Kirkkotie 523, Evijärvi, 050 310 0632, entinen kanttorila
- I** Helluntaiseurakunnan leirikeskus, Kokkolampi, Mansikkahonitie 4, Evijärvi, 0400 991640, N 63° 24,585' E 23° 25,033', majoitusta leirien ulkopuolella, hyvä uimaranta, rantautuminen sallittu



**Evijärvi**

- \* pinta-ala 27,1 km<sup>2</sup>
- \* leveys 8,4 km
- \* pituus 10,0 km
- \* keskisyvyys 1,7 m
- \* syvin kohta 3,5 m
- \* 132 saarta ja luotoa
- \* 500 mökkiä

**Varo eksymistä Evijärvellä – ota kompassi ja kartta kaveriksi!**

**Vuokra-kanootteja**

Evijärvi-Seuran avokanootit varusteineen ovat vuokrattavissa Sillankorvan leirintäalueella. Kirkkotie 295, Evijärvi, 0400 128 388

- 1** Uttomieskämpä, 500 m Kautsientie 290 kohdalta kääntyyvää hiekkatietä, N 63° 22,131' E 23° 30,743', Evijärvi-seura pystyttää vuonna 2016 suuren hirsiikämpän, jonka käytön ohjeistus tulee seuran kotisivulle. Kämpälle johtavan tien varrella on veneenlaskupaikkoja.
- 2** Valmosan lintutorni, patikkayhteys Viskarinmäen jätevedenpuhdistamolta. Tornille pyritään avaamaan yhteys myös Jokisuunlahden suunnalta.
- 3** Jokisuunlahti, lintujen suosima kaislikkoinen lahti
- 4** Ruumissaari, N 63° 33,398' E 23° 29,453', historiallinen hautauspaikka, laiturij ja kappeli
- 5** Kettusaaren laavu, N 63° 29,20' E 23° 29,20', laavu, nuotiopaikka ja uimaranta
- 6** Pappilan kivisilta, Kirkkotie 325, Evijärvi, alun perin 1880-luvulta, pieni ja iso kulkuaukko
- 7** Kniiviänlahti, itäreunan ruovikko ja lounaiskulman Kultahti ovat lintujen suosiossa
- 8** Venelaituri, 300 m kävely Evijärven palveluihin, suihkulähde lähellä
- 9** Kirsinpääki, suorantainen puro, melontakelpoinen 3 km rauhalliseen vastavirtaan
- 10** Vähäjärvi, rehevä suolampi Kautsientien eteläpuolella
- 11** Puotilahti, mustatiira pesii pohjoisrannalla
- 12** Kattilakari, ruohottunut pikku saari sai nimen isonvihan aikana piilotetusta kattilallisesta hopeita
- 13** Kaarenhaaran kalaportaat, lasku omalla vastuulla, ks. Ähtävänjoki
- 14** Kaarenhaaran säännöstelypato, N 63° 25,997' E 23° 24,04', tieyhteys Joensuunte 25:n kohdalta, Evijärvi. Ähtävänjoen aloitus, vähän hankala nousu rannalle vasemmalta tai oikealta, padon ohitus vasemmalta, pieni kantomatk
- 15** Lipsunni laavu, N 63° 24,458' E 23° 26,712', laavu ja nuotiopaikka hienossa ympäristössä
- 16** Korkeamaan kota, N 63° 24,536' E 23° 25,897', partiolaisten talon vieressä, kotaa ja nuotiopaikka saa käyttää, kun partiolaisia ei näy
- 17** Kokkokivi, lintujen valkaisema kivi, ympäristössä järven kivisimmät rannat
- 18** Vinsalmi, hienot näkymät Lammassaaren ja Hautasaaren välistä, samoin Lammassaaren pohjoispuolen pikku saaristosta
- 19** Huipanpää, Kettusaari, N 63° 24,508' E 23° 28,64', tarinan mukaan Evijärven ensimmäisen asukkaen kotipaikka
- 20** Kulkkasaari, N 63° 24,819' E 23° 29,656', laiturij, laavu, tulipaikka, käymälä, luoteessa Ahonseikä, koillisessa Isoseikä
- 21** Viskarinlippu, N 63° 25,526' E 23° 30,881', hieno pieni taukosaari Karhuosaaren ja Ahosaaren välillä, laavu, tulipaikka
- 22** Kaivosrämäkön kanava, 300 m melontakelpoinen kaivettu suontuoksuinen uoma Kaivoslahdelta Kaivoselälle
- 23** Satulakari, kaksikyrttyäinen pikku kari, johon liittyy tarinoita
- 24** Inan venepaikka, Rannantie 228, Evijärvi, N 63° 26,579' E 23° 30,861', hyvä taukopaikka, kota, käymälä, kiikku, pöytä
- 25** Inan kylä ja saari, muusta ympäristöstä poikkeavaa viljelys- ja kulttuurimaisemaa, kivikautinen asuinpaikka
- 26** Kylmälahden tervahauta, risukoiden kätkemästä vanhan tervahaudan pohjasta kaavailaan pysähdyspaikkaa
- 27** Selkäsaari, maakunnan ainoan merikotkaporin pesä kevään 2014 menetyksensä asti, jälkeläisten toivotaan ottavan pesän käyttöön, ALÄ HÄIRITSE!
- 28** Eksyttävää saarisokkeloa
- 29** Elvikinlahti, lahden molemmat rannat rikkaa lintuuetta, keväällä 2014 Suomen 3. suurin ahven (2097 g, 49 cm)
- 30** Nääsinrannan venepaikka, Särkkijä, ajo Nääsintie 125:stä, Evijärvi, N 63° 23,159' E 23° 32,19', venelaituri ja pieni ranta

## Evijärven sokkeloissa

Evijärvi on 132 saarellaan Etelä-Pohjanmaan ylivoimaisesti saarisin järvi. Kun siihen lisätään kymmenet lahdet ja niemet, on Evijärvi kuin pala Järvi-Suomea lakeuksien maakunnassa. Järven keskellä olevaa Ahonselkää ja Isolelkää voi lähestyä kymmenestä eri suunnasta, ja aina ne näyttävät erilaiselta. Niistä voi myös lähteä mihin suuntaan vain, aina löytyä hyviä taukopaiikkoja ja uusia maisemia.

Linnut ovat Evijärven melojan erityinen ilon aihe. Jokisuunlahti, Valmosan keidassuo, Elviikinlahti, Kniviinlahti ja Puotilahti ovat kansallisesti kiinnostavia lintupaiikkoja. Evijärvi on maan ainoa järvi, missä mustatira pesii säännöllisesti. Valmosan lintutorni ja kesällä 2016 valmistuva Uittomieskämppä Välijoen suulla antavat mainiot tukikohdat lintujen tarkkailulle. Uittomieskämppän käyttöä voi kysyä Evijärvi-Seuralta.

### In the Labyrinth of Lake Evijärvi

A mixture of 132 islands and almost as many bays and capes make Lake Evijärvi a rare example of the Finnish lake district in Western Finland. It is a very challenging place to navigate! Even with a map and a compass it is easy to get lost there.

The lake is a paradise for birds. In many of its shallow bays you may see plenty of identified species of birds all through the paddling season, but especially in springtime. Valmosa bird tower (number 2) and the new log cabin (number 1, built in summer 2016) are excellent bases to watch birds.

Kuva Eija Tuomaala



Kuva Hanna Ristimäki

Ruumissaaren kappeli tarjoaa tunnelmallisen paikan melojan tauolle.

### Ruumissaaren tarina

Evijärven Ruumissaari on koko Järvisuon vanhin kalmisto. Järvisuon alulle oli alun perin kolme pysyvää vainajien leposijaa, mutta ne jäivät pois käytöstä, kun Ruumissaaren asema virallistettiin 1500-luvulla.

1900-luvun alussa Ruumissaaren historia oli niin unohtunut, että saarta käytettiin yleisenä hiekanot-topaikkana. Vasta kun Evijärven maantellia alkoi hiekan seassa ajelehtia entisten järvisuonalaisten luita, puuttuivat Lappajärven kunnantätkäri ja Evijärven piirin nimismies asiaan. Hiekanotto loppui vuonna 1912.

Vuonna 2003 Ruumissaarelle valmistui kaunis kappeli, jossa järjestetään kesäisin Jumalanpalveluksia. Melojalle historiallinen saari on nykyään tunnelmallinen pysähdyspaikka.

**Järvisuon historia 1 s. 497, Järvisuon historia 2 s. 768, Järvisuon historia 3 s. 692-693.**

**Lenni Kattilakoski: Perunalampun valossa (2003).**

**Päivi Kultalahti: Ruumissaari – Järvisuon vanhin hautausmaa, kirjassa Veden ja ajan virtassa (2005), s. 134-135.**

## Uittomiesten järvi

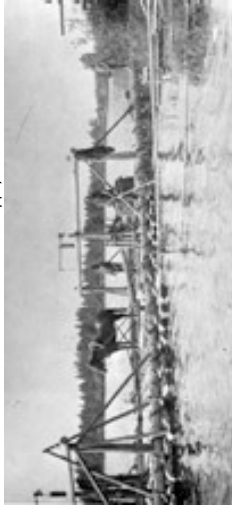
Uitto päättyi Evijärvelläkin 1960-luvulla, mutta sen osaa ja arvostetaan yhä.

Evijärven kunnantalon edustalle pystytettiin vuonna 1992 Risto Saalastin veistämä Uittomiesten patjas. Evijärvi-Seura on vuodesta 2003 lähentynyt Vuoden uittomies-tittelin henkilöille, joka on vaikuttanut myönteisesti evijärveläisiin ja tuonut kuntaa positiivisesti esille. Ja kesällä 2016 Evijärvi-Seura aikoo pystyttää suuren Uittomieskämppän juuri sille paikalle, mistä Välijoen tukit vuosikymmenien ajan koottiin lautaksi Evijärven ylitystä varten.

Unto Jokela on kuvannut uiton tätä vaihetta seuraavasti: "Sitten kun uiton etupää tuli jokisuulle asti, alkoi lauttaaminen Evijärven yli. Siinä oli vastuupoomi Jokisillan luona ja Järvisuon toinen. Jokisillan ja järven välille mahtui yhden lautan puut ja jokisillalta Kirsilänkosken alle mahtui toisen lautan puut. Joki oli kesäkaudet ihan täynnä puuta. Sitten kun lautta saatiin valmiiksi, sitä aluksi vietiin hevosponntuulla järven yli ennen kuin tuli hinaajat eli pukekset", kertoi Jokela. Evijärvellä ei ollut vastassa Lappajärven veroisia selkiä, mutta myrskyn puhjetessa piti välillä ankkuroitua saaren syvään parempia säitä odottelamaan. Joskus odotus venyi pitkäksikin, kertoi Onni Aho. "Kolme vuorokautta olivat saarella jo lautanpuuta polttaneet. Kylmyt tuulet oli ja eväät loppu", sanoi Aho. Joskus myrsky saattoi myös hajottaa lautan. Se tuli kalliiksi, sillä saattoi kestää kaksikin viikkoa koota ympäröivää karanneet puut taas lautaksi.

Kymmenen kilometrin Evijärven ylitys oli pitkään uiton viimeinen suuritoinen osa. Sen jälkeen osa uittomiehistä sai loppuun. Ähtävänjoella oli omat haasteensa, mutta siellä pärjättiin vähemmällä väellä.

Kuva Lappajärven kotiseutumuseosäätiö



**Marija-Liisa Jokela: Joki, kylä – ajanvirta, kirja Evijärven Jokikylästä (1996).**

Lisää Evijärven uiton kuvauksia:

- **Järvisuon historia** osa 2 s. 240-254, osa 3 s. 307-308

- **Tutut tiet ja muistojen polut (2003), s. 277-286**

- **Raoul J. Granqvist: Min österbottniske far. (2012), s. 77-83.**

Evijärven hevosponntoon on ikuistettu kesällä 1931, ja nähtävästi nytkin Kustaa Viikunan kuvaamana.

## Ensimmäinen evijärveläinen etsii kotia



Evijärven ensimmäinen asukas asettui perimätiedon mukaan asumaan Nissinkankaalle Vähänjärven etelärannalle (kartan nro 10). Hänen pirttinsä muurien sanotaan näkyvän vieläkin kivenheiton päässä järvestä Kirsilän tienhaaran kohdalla. Samalta kohdalta on löydetty rannasta ruuhi.

Mies ei kuitenkaan viihtynyt Nissinkankaalla, joka osoittautui oikeaksi pakkasen pesäksi. Siitä viisastuneena ensimmäinen evijärveläinen purki pirttinsä hirret, hinasi ne Evijärvelle ja pystytti uuden pirtin sen suurimman saaren, Kettusaaren luoteisimpaan niemen (kartalla nro 19). Tämä Huipanpaaksi kutsuttu niemi tarjosi hyvän sijainnin ja hienot näkymät. Koh-ta siinäkin ilmeni puute, kun kylmät pohjan-tuulet alkoivat koetella asukasta.

Niinpä mies löi pirttinsä hirret vielä kerran kasaan ja uitti lautan pari kilometriä kohti luodetta, järven pohjoisrannalla olevalle Pelto-niemelle, mistä ei enää muuttanut. Lammas-saaren luoteispuolella oleva niemi tunnetaan nykyään Kotiniemenä. Siellä tiedetään olleen asukasta ainakin 1500-luvulta lähtien.

Evijärven ensimmäisen asukkaan on helppo kuvitella ihastuneen Kettusaaren Huipanpään näkymiin. Kylmä pohjantuuli lähetti hänet kuitenkin vielä uuden paikan etsintään.

**Lauri Simonsuuri: Kotiseudun tarinoita (1951), s. 35**

## Satulakiven sattumia



Matalalla vedellä Satulakiveä on vaikea olla huomaamatta.

Inankylän vesialueen kaivosseiläillä on kivi jonka kyttyräinen muoto herättää melojan huomion – ellei tämä sitten satu peräti osumaan tähän Satulakiveksi nimettyyn muodostelmaan, mikäli vesi on korkealla.

Kerrotaan, että inalaisten kirkkovene on kerran aamuhämärissä törmännyt tähän kiveen. Kuuden airoparin vene oli noussut kölin varaan, mutta saatu melko nopeasti irrotettua ilman vaurioita. Perimätiedon mukaan kirkkoonkin oli ehditty ajoissa.

Vähän erikoisemmin kävi Miina Kaskelle, joka souteli kerran myöhäisenä syysiltana kyläreissulta kohti kotia. Hän sousti ja sousti, mutta tuttua rantaa ei vain tullut vastaan. Miina arveli eksyneensä ja pyrki osumaan minne tahansa maihin, jossa voisi ehkä tunnistaa paikan ja ottaa uuden suunnan. Sinä yönä Evijärvi vaikutti kuitenkin rannattomalta.

Totuus paljastui vasta aamun valjetessa. Miina huomasi juuttuneensa Satulakivelle ja soutaneensa koko yön samalla paikalla.

**Antti Lahden kirjoituksesta Inan kyläkirjassa (2005), s. 263**

## Pitti-Pojan kädentaitoa



Tervareitin meloja pystyy ihaillemaan matkan varrella Järvisuudun tunnetuimman kuvanveistäjän, Pitti-Pojan kädentaitoja.

Kyseessä on Evijärvellä syntynyt Erkki Lahti (1816-58) heiveröinen maanklertäjä, jonka puusepän taidot nostivat hänet arvostetuksi kansantaitelijaksi. Vuonna 1866 hänen patsaansa paljastettiin Evijärven Väinöntuvan pihamaalle. Antti Tuuri kirjoitti hänestä vuonna 1983 näytelmän nimeltä Pitti-Poika.

Erkki Lahden tärkeimpänä veistoksenaan arvostetaan Evijärven kirkon alttarilla olevaa Kristus-veistosta. Perimätiedon mukaan Pitti-Poika löysi veistokseen käyttämänsä suuren koivupuun Lahdenkylän Kärpän talon rankalajästä. Kun hän veisti puuta, alkoi puu hikoilla voimakkaasti. Pitti-Poika säikähti pahempäväisesti ja lupasi lopettaa koko veistotyönsä, jos vain saisi krusifiksin valmiiksi.

Jälkipolven onneksi Erkki Lahden työ tuli valmiiksi ja jatkui sen jälkeenkin. Myös Evijärven kirkon saarnastuolin päällä pasuunaa puhaltavat enkelit ovat hänen tekemiään, kuten myös enkelit Korttesjärven kirkon saarnastuolissa.

Tervareitin varrella seisovat Pitti-Pojan veistämät vaivaspöjät Lappajärven, Evijärven ja Ähtävän kirkkojen edustalla. Vuonna 1842 valmistunutta Evijärven vaivaspöjää pidetään hänen omakuvanaan.

**Järvisuudun historia III (1990), s. 387-395-  
Aimo Kasken kirjoitus Erkki Lahti – "Pitti-Poika" kirjassa  
Tutut tiet ja muistojen polut (2003), s. 180-182.**

Pitti-Pojan eli Erkki Lahden arvellaan veistäneen Evijärven vaivaspöjäm omaksi kuvakseen.

## Linnut!

Tervareitin kartoituksiertueen aikaisin lähtö otettiin suunnattain 6. heinäkuuta 2014. Tuolloin lähdeittiin liikkeelle aamu-kuudelta lintujen tuntija Tapio Sadeharjun opastamana. Kniiviälänlahden, Jokisuunlahden ja Elviikinielän kiertos paljasti monenlaisia sirkuttajia ja kaikkien näyttävimpiä bongauksina harmaahalkan ja ruskosuohaukan. Saman päivän melontaa toi vielä yhden värin lisää, kun mustatitrat näyttyivät Puotilahladella.

Näin saatiin katetta Tapio Sadeharjun kesällä 2012 tekemälle lintuseilytykselle, jonka mukaan Evijärvi on jopa valtakunnallisesti merkittävä lintujärvi.

Matala ja rehevä Evijärvi tarjoaa monelle lajille maanpuun parhaat pesimäolosuhteet. Mustatitran pesimäkanta on selvästi Suomen suurin. Maakunnallisesti runsaskuisia ovat ainakin kaakkuri ja kaulushaikara. Laulujoutsenen ja kurjen pesimäkanta on vahva. Merikotkan sisäämaapesinnät ovat Etelä-Pohjanmaalla harvinaisia, mutta Evijärven Selkäsaaresta merikotkapari onnistui pesimään ennen menehtymistään keväällä 2014. Selkäsaaren rauhaa ei pidä nytkään häiritä, sillä pois muuttaneet poikaset saattavat ottaa pesän uudelleen käyttöön.

Evijärven parhaat lintualueet ovat Jokisuunlahden itäranassa, Selkäsaaresta ja sen ympäröstössä, Puotilahladessa ja Elviikinielänhdessä. Lakaniemenvea-Viivistinneva-Rääsahaanneva on laaja, luonnontilainen ja rauhallinen keidasuolaue.

Litellijöitä täydentää liito-orava, jonka asuttamia metsiköitä on Puotilahladessa, Kaarenhaarassa ja Inankylässä.

Evijärvi on kasvistotaanikin rikas. Rääsahaannevan edustalla on uhanalaisten vesikasvien havaintopaikkoja ja merkittävä viitasammakon kutupaikka. Halkonevan ranta on erikoisen

Evijärvelläminen muustatijira  
Tapio Sadeharjun kuvaamana.  
Mustatitaisen kaunottaren  
virtaviivaiset muodot voivat tuoda  
mieleen ison pääskyksen.



Evijärven Jokisuunlahti on maakunnan merkittävimpiä lintupaikkoja. Valmosan lintuomille pyritään avaamaan kulku myös Jokisuunlahdeltä.

rehevää, vetistä koivuvaltaista rämettä. Iso-Ränskärin saaresta on kasvilajistoltaan edustavaa lehtomettsää. Kettusaaren Kampinniemen vanhassa kuusilehtokemetsässä on arvokkaan vanhan metsän piirteitä ja silmälläpidettävien jakäläiljen esiintymiä.

Kesällä 2013 tehdyn luontoseilytyksen mukaan Evijärvessä kasvaa monia Pohjanmaalla harvinaisia vesikasvilajeja. Mionimuotoisinta vesikasvillisuus on Jokisuunlahdessa. Uhanalaista kasvilajeista on havaittu suomenlumme, kapealehtiosmankäämi, jokileinikki, koiruoho ja kissankäpäle.

## Hauki nielaisi sormuksen

Evijärven nimi on kulkeutunut naapurimaakunnasta, sillä pirkkalaisten sanotaan pyyntijärvensä oman järvensä kalimaksi. Tuon Pirkkanmaan Luopioisissa olevan järven nykyimi on Kukkijärvi. Entisestä nimestä on kuitenkin muistuma suurimman saaren eli Evinsalon nimessä.

Evijärven Kuitlalahden nimen syntytarina on paljon kiehtovampi. Kniivilänlahden lounainen pikkulahti sai nimensä, kun lauen vatsasta löytyi kultasormus. Sen omistajaksi hoksattiin Evijärven ensimmäinen pappi, joita oli pääsyyt sormus tippumaan kalastusreissulla.

**Joki, kylä - ajanvirta (1996), s.16. Lauri Simonsuuri: Kotiseudun tarinoita (1951), s. 59.**

## Peltoniemen lehmien uintiurakka

Evijärven ensimmäisen asukkaana matka Kettusaaresta Peltoniemeen tuli myöhemmin tutuksi myös Peltoniemen lehmille. Peltoniemen maihin kun kuului Kettusaari, jossa kasvoi runsaasti luonnonheinää. Tilan toistakymmentä lehmää vietiin sinne kesäksi sitä syömään.

Lehmien matka alkoi kahlamalla Kotiniemen edustalla olevalle Kotisaarelle. Siitä alkoi uintimatka, johon pieni karikko, Lehtisaari ja Kalliosaari toivat välillä heipotusta. Lammasaaressa ja Hautasaaressa uinti vaihtui vähän pidemmäksi kävelymatkaksi, mutta niiden välinen Vinsalmi oli silti uitava.

Virmäinen uintiurakka oli kaikkein pisin, noin 600 metrin

**Vilho Peltoniemen kirjoituksesta kirjassa  
Tutut tiet ja muistojen polut (2003), s. 61**



**1 Kaarenhaaran säännöstelypato,** tieyhteys Joensuuntie 251 kohdalta, Evijärvi, N 63° 25.997', E 23° 24.04'. Ähtävänjoen alottus, vähän hankala nousu rannalle vasemmalta tai oikealta, padon ohitus vasemmalta, pieni kantomatta, laskeutumispaikka kivinen



**2 Kaarenhaaran kalaportaat,** vaihtoehtoinen 1,2 km väylä padon ohitukselle. Lasku omalla vastuulla. Kalaportaiden kupera loppuosa kääntää kajakin helposti sivulle, jossa olevien tollipien metallinen kiinnitysputki on hankalasti juuri kajakin nokan korkeudella.

**3 Kivenvirta,** 1,3 km pitkä kapeampi osuus kahden leveän osuuden välissä.



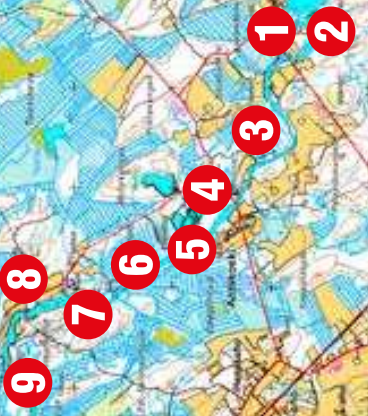
**4 Anttikosken silta,** Anttikoskentie 190, Evijärvi, N 63° 26.194', E 23° 22.071. sillan jälkeen oikealla puolella taukoapaikkasi sopiva mottolaituri



**5 Moskuanniemi,** joki levenee Kattilakosken padon vaikutuksesta runsaan kilometrin matkalla jopa 100-metriseksi



**6 Tövänsaaret,** pääuoma vasemmallä, idyllinen puolen kilometrin suorantainen pikkuuoma oikealla



**7 Lampimainen osuus,** entisen Tövänskosken jälkeän kilometrin pituinen kaunis levenymys, jonka alussa vasemmallä rannalla ruoppauksessa syntyneitä kiviröykkiöitä.



**8 Timosenkosken silta,** tieyhteys Timosenentie 246 kohdalta, Evijärvi, N 65° 27.301', E 23° 20.592'. Entisen Timosenkosken kohdalla oleva puusilta on rapistunut ajokelvottomaksi.



**9 Sulkakosken kanava,** 700 metrin suoraviivainen oikaisukanava, alkuperäimen Sulkakosken uoma jää penkereen taakse



**10 Patolampi,** yli 200 metriä leveä voimala-allas, vasemmalla ruohottunut uimaranta



**11 Kattilakosken voimalaitos,** tieyhteys Pietarsaarentie 1541 kohdalta, Evijärvi, N 63° 28.207', E 23° 18.391'. Nousu oikean rannan tielle, 150 metrin kantomatka padon yllä ja alas tasanteelle, josta noin 70 metrin kantomatka vasemman rannan laskupaikalle.



**12 Juurjärvi,** joen ja järven rannat pääosin suojeltuja



**13 Hjulfors,** Hjulforsintie 48, Pedersöre, N 63° 29.908', E 23° 17.168'. ennen siltaa vasemmallä puolella laavu ja WC, 100 m koski, sillan alta vasemmalta puolelta, loppu keskeemmällä



**14 Laaminjärvi,** kapean kannaksen ja pienen uoman takana



**15 Lilla Lame,** idyllinen suolampi lähes huomaamattoman pikkun uoman takana



**16 Bockabron,** N 63° 31.65', E 23° 17.027'. Tervareitin hienoimpia taukoapaikkoja, puusillalla kaksi pöytää, rannassa laavu, tulipaikka ja käymälä



**17 Kolme pikkua koskea,** Jöuskoski, Koiranreikä ja Storhassa, korkealla vedellä melko sujuvia, muuten hyvin kivisiä.



**18 Björkforsin voimala,** Björkforsintie 31, Pedersöre, N 63° 31.275', E 23° 12.712'. 200 m helppo ohitus myllän kohdalta, vasemmalta puolelta



**19 Oxhålsforsen,** yksi Tervareitin hienoimmista maisemista, pienten saarten pikkuma pikkua koski, jonka jälkeen suolampea muistuttava voimalasuuvanto



**20 Finnholmin voimala,** tieyhteys Ähtävänentie 923 kohdalta, Pedersöre, N 63° 33.347', E 23° 9.31'. ohitus vasemmalta

# Ähtävänjokea merelle asti

Mikäli meloja on vesivoimaloiden ystävä, voi Ähtävänjoesta tulla hänen suosikkijokensa. Joen 60 kilometrin varrella mahtuu peräti seitsemän erinäköistä vesivoimalaa. Kaikki ne vaativat ranta-urimista, mutta kaikki on kohtalaisen helppo ohittaa vasemmalta puolelta. Voimalaitosten ansioista Ähtävänjoki pysyy myös koko melontakauden ajan kulkukelpoisena väylänä Evijärveltä Pedersören kautta merelle asti.

Patojen ohella Ähtävänjoen toinen haaste ovat kymmenen koskea, joiden vaikeus vaihtelee I-luokan tuntumassa. Korkealla vedellä kosket ovat sujuvan vauhdikkaita, matalalla kivisiä. Enemmän päävauvaa tuo vain viimeinen koski, Bärklarforsen. Ähtävänjoki tarjoaa myös mukavia taukoapaikkoja, valikoiman pikkua lampia ja joukon Tervareitin hienoimpiin kuuluvia jokimaisemia.

Tällä alueella on kuvattu Ähtävänjoen reilun 30 kilometrin alkuosa Evijärveltä Pedersören Finnholmin voimalalle. Seuraavalla alueella näkyy joen 20 kilometrin loppuosa Pietarsaaren asti. Pedersören puolella virtaava joen osa on kuvattu myös 7 sillan melontakartassa, osa II (järvet ja joet).

## River for Power Station Fans

The river Ähtävänjoki is a 60-kilometer-long beautiful passage from Evijärvi to the town of Pietarsaari by the Gulf of Bothnia. The paddler will, however, face two kinds of challenges: ten rapids and seven power station dams. Luckily all the dams are quite simple to get past on the left side. At high tide the rapids are smooth, otherwise they are stony. Only the last rapid is more demanding, but you can easily get past it on the right side.

ESS-Nature rents canoes and organizes transportation, email: [info@essnature.com](mailto:info@essnature.com).

## Tervareisin kovimmat kosket

Tervareisari-romaanin Joki-Pekka ja Lappi kohtaavat Ähtävänjoella koko matkan sa kovimmat kosket. Kaikkein hankalin on Timosenkoski. Korkeampiakin putouksia oli, mutta syvyys, pituus ja mutkat joessa tekivät siitä vaativimman. Keväällä vaaraa lisää kosken päälle muodostunut jääkuori.

Vene oli nyt vauhallia ajautumassa tätä jäähyllä kohti. Molemmat joenkulkijat olivat havainneet vaaran, ja sen että he tulisivat veneineen kylläutumaan virran mukana jääpeitteeseen alle. Lappi keulassa keksineen ottaa ensimmäisenä vastaan jääneunan. Hän jaksaa panna niin kovasti vastaan, ettei vene kilaudu jään alle. Vain sekuntia myöhemmin myös Pekka joutuu kosketuksiin jään reunan kanssa. Hänellä ei ole mitään mahdollisuuksia pitää paikallaan venettä, joka on melkein polkittain virrassa.

Ainoa, mitä hän voi tehdä, on hypätä jäälle ja pelastaa itsensä. Lappi yrittää vielä pitää pintansa, mutta hänkin joutuu antautumaan perän osussa jään alle ja kaiken paineen kohdistuessa nyt keulaan virran vetäessä venettä jään alle. Keksi kädessään Lappikin hypittää jäähyllän päälle. Siellä joenkulkijat nyt seisovat kelsit käsissään, mutta ilman venettä. Kyllähän heillä vene on, mutta jään alla, mahdollisesti jo pohjaan uponneena.

Miehet huomaavat kuitenkin veneen keulaköyden pilkkottavan jään alta ja vetävät veneen näkyviin. Se on puolliaan vettä, mutta heldän onnekseseen pystyttyä. Köydestä vetämällä he saavat veneen uudelleen virtaan ja onnistuvat nyt laskemaan kosken perä edellä.

Seuraavaksi edessä on 15 metriä korkeaa Kattilakoski. Sen kanssa miehet eivät uskalla ottaa riskiä, vaan kantavat veneen ja vierittävät tynnyrit maata pitkin ohhi kosken.

Max Svedlund: Tervareisari (2005)





## Kanootteja ja kuljetusta

Pedersöressä toimiva Ess-Nature tarjoaa kanootteja ja kuljetuspalveluja. Ähtävänjoen meloilijalle. Aloituspaiikka voi olla joen varrella, Evijärvenlä tai vaikka Lappajärvenlä asti.

Matias Kanckos,  
050 593 9536

info@essnature.com

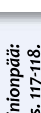
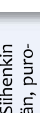
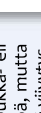
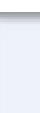
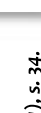
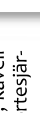
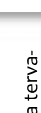
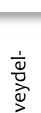
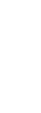
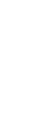
## Mutkien ja järvien synty

Max Svedlundin Tervakeisari-kirja kertoo senkin, miksi joki mutkittellee ja muodostaa välillä järviä. Veden hengellä on aikahteleva luonne. Hengellä on levoton sielu, ja se lepää vain harvoin. Veden henki ei koskaan kulje suoraan eteenpäin. Se kiemurtelee luonnossa mitä ihmeellisimmällä tavalla. Kuten nyt täällä Madekoskella: vesi on aiemmin tehnyt virtaussuuntaansa tiukan mutkan oikealle, kääntyäkseen satojen kyynärien päässä jälleen jyrkästi vasemmalle palaten alkuperäiseen suuntaansa, kuitenkin nyt alempana maastossa. Tämä S-mutkien muodostelma toistuu useita kertoja Madekoskessa ja Koivukoskessa, Lappforsin kylässä.

- Sinä näet, kuinka henki on tästä edennyt, mutta nykyään se on väsynyt.
- Ei, minä en oikein ymmärrä. sanoo Pekka, jonka kiinnostus alkaa nyt herätä.
- Kyllä, henki halusi kiemurralla luonnossa, mutta sitten se väsyi ja alkoi täyttää omaa virtaauransa. Kun siten tuli liian kapeaa ja matalaa, hän päätti jatkaa matkaansa suoraan kohti merta. Tästä on nyt muodostunut seitsemän järveä: Valkeajärvi, Längvattne, Lamásjön, Kiiskijärvi ja Hjuljärven muiden muassa.

Max Svedlund: Tervakeisari (2005), s. 70-71

- 21** **Hattarin voimala**, tieyhteys Ähtävänantie 750 kohdalta, Pedersöre, N 63° 34.374', E 23° 7.733', ohitus vasemmalta
- 22** **Värnumin voimala**, Håkansnäslintie 48, Pedersöre, N 63° 35.43', E 23° 5.606', ohitus vasemmalta
- 23** **Pölisforsen**, Ähtävänjoen pisin koski
- 24** **Kungsforsen**, Kungintie 11, Pedersöre, N 63° 35.52', E 23° 3.113', lyhyt jyrkkäkö koski entisen myllyn vieressä Ähtävän keskustassa, lasku vasemmasta silta-aukosta
- 25** **Maansforsen ja Fors-Gars forsen**, jälkimmäinen koski kaksiosainen
- 26** **Bärklarsforsen**, Pävallintie 5, Pedersöre, N 63° 37.419', E 22° 58.884', vaativan kivinen, laskulinja alusta lähtien mahdollisimman vasemmalta, helppo ohittaa oikealta, kosken jälkeen oikealla uimaranta ja pukukopit
- 27** **Längforsenin voimala**, Ostfolkintie 9, Pedersöre, N 63° 37.709', E 22° 56.819', ohitus vasemmalta
- 28** **Källforsenin voimala**, Kattermontie 8, Pedersöre, N 63° 37.392', E 22° 52.828', ohitus vasemmalta
- 29** **Storholmenin saari**, 900 m pitkä, kapeampi uoma vasemmalla
- 30** **Uimaranta**, tulipaikka, Seipinkujan lähellä, Pedersöre, N 63° 37.77', E 22° 50.016'
- 31** **Purmonjoki** yhtyy Ähtävänjokeen Kolpintien sillan jälkeen
- 32** **Luodonjärvi**, Ähtävänjoki avartuu padotuksi merenlahdeksi, kohta vasemmalla hyvä taukokallio



## Veljesten tiet erosivat

Ähtävänjoen laskeminen tervaveneellä ei ollut vaaraksi vain hengelle ja terveydelle, vaan se saattoi johtaa myös lopulliseen väirikkoon.

Tarinan mukaan veljeksille tuli riita siitä, kumpaa puolta Heinäkosken saarta tervaveneellä lasketaan. Kun Kustaa ei antanut periksi, hyppäsi Heikki rannalle, käveli Korttesjärven Yfikyään, meni naimisiin talon tytären kanssa ja perusti Korttesjärven Pirttisen kylän.

Lauri Simonsuuri: Kotiseudun tarinoita (1951), s. 34.

## Perkaus vie ravut ja raakut

Ähtävänjoki on ollut maineikas virta ravuistaan ja raakuistaan. Matti Anttikoski aloitti rapujen istutuksen Anttikoskeen 1900-luvun alussa. Istutuksia tehtiin myös Sulkakoskessa ja Timosessa. Ravustuksen kulta-aika oli 1940-luvulta 1950-luvun lopulle. Vuosina 1955-58 pyydettiin vuosittain jopa 250 000 rapua. Heti tämän jälkeen yhden maan parhaimman rapujen rapukanta alkoi hiipua perkausten takia.

Ähtävänjoessa elää yhä koko eteläisen Suomen runsaskaluisin jokiheimisimpukka- eli raakkukanta. Vielä 1980-luvun alussa Ähtävänjoen raakkuja oli noin 50 000 yksilöä, mutta nykyään niitä on joitakin tuhansia, jättäen tavallisesti 100-150 vuotta. Kyse on enää viivytys-taistelusta, sillä raakut eivät ole pystyneet lisääntymään moniin vuosikymmeniin. Siihenkin on syytä joen perkaaminen ja liettyminen joka on romauttanut raakkujen lisäämän, puro-taiminen kannan.

Pentti Vainionpää:  
Ravustus Ähtävänjoessa kirjan Tutut tiet ja muistojen polut (2003), s. 117-118.  
Veden ja ajan virrassa (2005), s. 65-66.

# Voimalaitosten kavalkadi

Koko Tervareitin yhdeksästä vesivoimalasta peräti seitsemän tulee vastaan Ähtävänjoella.

Kaikki ne katkaisevat melonnan, mutta kaikkien voimalapatojen ohitus on melko sujuvaa.

Samalla voimalat tarjoavat melojalle oman laistaan silmänruokaa.

Ainakin ne ovat kaikki erilaisia!



Kerrosellinen Björkforsin voimala



Jyhkeä Kattilakosken voimala



Harmaa Långforsenin voimala



Sininen Finnholmin voimala



Urbaani Källforsenin voimala



Monityylinen Värnumin voimala

Kuva Eija Tuomala



Kuva Eija Tuomala

Kuva Eija Tuomala

Kuva Eija Tuomala

Kuva Eija Tuomala



Kuva Kimmo Koivisto



# Geokätköt osana Tervareitin melontareittejä

Melojien Tervareitti on samalla reitti myös geokätköilijöille. Pääset Tervareitin kätköjen jäljille, kun kirjaudut geocaching.comiin ja haet kätköjä hakusanalla tervareitti.

Useimmat Tervareitin kätköt on helpoin löytää melomalla, mutta suurimman osan niistä voi saavuttaa myös patikoiden.

Geokätköilyssä etsitään maastoon piilotettuja pieniä purkkeja sijaintitietojen perusteella. Periaatteisiin kuuluu luonnon kunnioittaminen, joten kätköt eivät tuo lisäkuormitusta luonnolle. Kätköt naamioidaan ympäristöön sopiviksi myös löytämisen vaikeuttamiseksi. Geokätköily on itsessään ulkoiluharrastus ja sopii hyvin yhdistettäväksi muihin ulkoiluaktiiviteetteihin.

Geokätköilyssä kätköjen vaikeus ja maasto määrätellään kätköä tehtäessä. Vesistöissä olevat kätköt (saaret, sukelluskätköt) ovat maastoltaan vaikeimpia, koska niiden saavuttamiseen tarvitaan apuvälineitä. Tästä syystä moni kätköilijä on hankkinut kanoottiin tai alottanut myös melontaharrastuksen. Ja toisin päin myös moni meloja on löytänyt kätköilyyn.

Geokätköilyn metatason tavoite on tehdä luontoa tunnetuksi, esitellä erilaisia luontokohteita, maisemia ja näköaloja. Historialliset tapahtumat ja paikkoihin sidoksissa olevat tarinat ovat oivia kätkökohteita. Kätköihin sisältyy aina kätkökuvaus, jossa kerrotaan, miksi kätkö on perustettu. Kätkökuvaus kertoo taustatietoa kätkön sijaintipaikasta ja siihen liittyvistä tarinoista. Näin myös historiallinen tieto siirtyy uudella mielekkäällä tavalla eteenpäin.

Tervareitti tarjoaa luontonsa, historiansa ja tarinaperinteensä ansiosta loistavan ympäristön kätköille. Yksin tervan valmistaamiseen ja kuljettamiseen liittyvä tieto tarjoaa määrättömästi aineistoa kätköjen perustamiseen. Alueella on myös paljon isonvihan aikaisen tapahtumien paikkoja sekä tarinoita kasaakoilta piilotetusta arvo-omaisuudesta. Maastot Kulkunin, Lappajärven, Välijoen ja Evijärven kautta Ähtävänrinnekaaniolta ja Räkinkijärveltä Levijoen, Alajärven, Lappajärven, Välijoen ja Evijärven kautta Ähtävänjoelle tarjoavat monipuolista melontavesistöä ja kaunista järvisuotuisia maisemia - ja samalla loistavia paikkoja perustaa kätköjä ja näyttää nämä paikat myös reitillä liikkuville melojille ja kätköilijöille.

Näistä syistä Geokätköily tunnetuksi -hanke on tehnyt yhteistyötä Tervareitti-hanke kanssa ja on osallistunut edesauttamassa Tervareitin tekemistä myös kätköreitiksi. Toivotaan Tervareitille mahdollisimman paljon sekä meloja että kätköilijöitä!

Antti Asuinmaa, geokätköilijä, Korttesjärvi

## A route also for geocachers

The tar route is not only a paddling route but also a geocaching route. There are containers hidden along the route that tell about its surroundings and history. Once you log in to the geocaching.com and look for caches under the name Tervareitti, you will see the caches on the route. The easiest way to find these containers is by canoeing but most of them can also be reached on foot.

Ikinä ei tiedä, missä purkki piilee...

# Opaskirjan oma tarina

Tervareitin opaskirjan tarina alkoi lokakuussa 2013, kun Tervareitti-hankkeen Hannu Nevala ja Heikki Valijoki kysivät Kyrönjoen Koskihäyjiltä Tervareitin mahdollisia kartoittajia. Melontaseura itse ilmoittautui sellaiseksi.

Siitä seurasi ainutlaatuinen tempaus: 30 tutkimusmelontaa, joihin osallistuneet 44 eri melojaa meloivat 20 päivän aikana yli 3000 kilometriä Tervareittiä. Kartoitusleirien tukikohtat olivat Iso-Räyriingin Kuokkasen lomakylä, Alajärven Käpyniemi, Lappajärven Rahkaranta ja Evijärven Sillankorvan leirintäalue. Sää suosi (enimmäkseen), samoin rantojen asukkaat (joka päivä) ja hauskaa oli (koko ajan). Mieleenpainuvia tarinoita ja sattumuksia saatiin loppuiksi, osa niistä tähän opaskirjaankin.

Melontaseuran ylihäjä, siis allekirjoittanut, sai samalta projektilta tehtäväksi kaivaa keväällä 2014 esiin Tervareittiin liittyviä tarinoita ja taustatietoja. Tiedon lähteille johdatti toistasataa järviseutulaista – suuri kiitos kaikille! Loppukesällä kirjoitin kartoitusraportit ja syksyllä kokosin tämän opaskirjan. Enpä olisi itse osannut keksiä tämän kiinnostavampaa työtä.

Toivottavasti tykkäät!

Seinäjoella 1.1.2015

**Anssi Orrenmaa, ylihäjä**

Kyrönjoen KoskiHäjyt

Tervareitin kartoitusretkiin osallistuivat Tuula Hahtola, Veli-Matti Hakala, Seija Heittola, Jaakko Holtinkoski, Hubertus Härke, Jorma Isotalo, Kaisa Isotalo, Yrjö Jaakkola, Heikki Järvinen, Laura Kanto, Päivi Karttunen, Hanna Kasari, Timo Kinnunen, Kimmo Koivisto, Marjatta Koivisto, Kaarlo Koskimies, Jaana Kultti, Niilo Lahdensuo, Rauni Lanamäki, Janne Latvala, Ari Lehtimaa, Ilkka Lehtimäki, Virpi Leikkari, Aki Martikainen, Lauri Martikainen, Ilari Martikainen, Marjaana Mattila, Jussi Metsäpelto, Anamaria Narvaez, Hannu Nevala, Ari Nousiainen, Anssi Orrenmaa, Margit Orrenmaa, Valde Orrenmaa, Vilna Orrenmaa, Liisa Osola, Veli-Tapani Peltoketo, Pirjo Pentinmäki, Tuomo Puumala, Liinu-Maija Raittila, Piia Rajala, Hanna Ristimäki, Tapio Sadeharju, Juho Saunamäki, Sanni Saunamäki, Sari Saunamäki, Eero Sihto, Susanna Siirtola, Suoku Sirén, Merja Suomela, Niklas Svensson, Johannes Tervo, Eija Tuomaala ja Heikki Valijoki.



Alajärven yleisömelotuksen tarjosi 28.6.2014 tämä Kyrönjoen KoskiHäyjien joukko: Anssi Orrenmaa, Tuula Hahtola, Janne Latvala, Susanna Siirtola, Seija Heittola, Virpi Leikkari, Suoku Sirén, Hanna Ristimäki, Veli-Matti Hakala, Päivi Karttunen, Eija Tuomaala ja Jaana Kultti. Kuvan nappasi projektipäällikkö Hannu Nevala.

Tervareitti-hankkeen ohjausryhmässä istuivat Ari Karvonen (pj), Heikki Valijoki (varapj), Lasse Autio, Paula Erkkilä, Pirjo Fennilä, Paula Harjula, Heli Hämäläinen, Esa Isosaari, Kirsti Kivelä, Reino Lammi, Mervi Niemi-Huhdanpää, Paula Kempainen, Tapani Korpela, Mauno Puotinen, Piia Rajala, Teuvo Sadeharju, Jaana Sippola, Hannu Takala, Aana Vainio ja Pirkko Ylätalo. Projektipäällikön työt hoiti Hannu Nevala.